

การสัมมนาวิชาการประจำปี 2542 เรื่อง

เศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง
ในเชิงเศรษฐศาสตร์ และสังคม

18-19 ธันวาคม 2542

ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน

การสัมมนาวิชาการประจำปี 2542 เรื่อง

เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง
กับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์

โดย

อภิชัย พันธเสน

ร่วมจัดโดย

มูลนิธิชัยพัฒนา

สภาวิจัยแห่งชาติ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	1
เศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย.....	2
เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์หรืออยู่เหนือเศรษฐศาสตร์	9
เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิด ปรัชญา หรือ วิธีปฏิบัติ.....	14
ควรมีการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐศาสตร์แนวใหม่หรือไม่	15
วิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่แล้วในปัจจุบันจะประยุกต์เข้ากับเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่	17
ประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ได้หรือไม่	18
จะใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดนโยบาย 9 ได้หรือไม่	19
ประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาประกอบหรือนำไปศึกษาต่อ	20
เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของผู้สังเคราะห์	23
สรุป	26
เอกสารที่ใช้ประกอบการสังเคราะห์.....	31
ภาคผนวกที่ 1 รายชื่อนักเศรษฐศาสตร์ที่เข้าร่วมการสัมมนา ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2	33
ภาคผนวกที่ 2 แผนภูมิแสดงทฤษฎีการผลิตและการบริโภคตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์	36

The Meaning of His Majesty's Philosophy of the Sufficiency Economy from the Perspectives of Economists

Apichai Puntasen

EXECUTIVE SUMMARY

This report is an analytical synthesis of opinions from leading economists in Thailand. It is drawn from the King's initiation of what he called "Sufficiency Economy". The term was first introduced in 1974 and has made imprinted in most people's mind since the economic crisis in 1997. The term has been explained again by the King himself in 1998 to mean **"moderation, honesty, not so much greedy and not to exploit the others"** or more simple as **"moderation and rational"**.

The report is based on two transcriptions of the magnetic tapes recorded from the two events of the round table meeting of 33 economists on August 26, 1999 from 8.30 to 12.00 a.m., at Central Grand Plaza Hotel and on September 16, 1999 from 9.00 a.m. to 3.00 p.m. at Maruay Garden Hotel.

The report consists of the following issues:

1. Understanding the King's message of "Sufficiency Economy" within the context of existing political and socio-economic development in Thailand at the time of the speeches, first in 1974 and the series of the speech annually since 1994.
2. The meaning of the term analyzed by economists - whether the term is within the bound of economics or beyond it?
3. The debate on whether "Sufficiency Economy" is an idea, a philosophy or a proposition through practical experiences?
4. Should the concept be developed into a new approach in economics?
5. Whether the existing concepts and tools in economics can be applied to that of "Sufficiency Economy"?
6. Should the "Sufficiency Economy" be best applied to farming sector or rural economy only or it can also be generalized to cover all other economic activities?
7. Should the "Sufficiency Economy" be incorporated into the formulation of the coming Ninth National Economic and Social Development Plan (2002-2006)?
8. Other relevant research topics and interesting issues for further investigation.
9. From the point of view of the author, "Sufficiency Economy" is an integral part of a Buddhist Economics, since it serves as the most convenient tool for the King to communication with his people as their predominant culture is rooted in Buddhism.

เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง
กับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์

โดยใช้ข้อมูลจากการถอดแบบบันทึกเสียงการประชุมโต๊ะกลม
ของนักเศรษฐศาสตร์สองครั้ง

ครั้งแรก วันที่ 26 สิงหาคม 2542

เวลา 8.30 - 12.00 น.

ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์ฟลาซา

ครั้งที่สอง วันที่ 16 กันยายน 2542

เวลา 9.00 - 15.00 น.

ณ. โรงแรมมารวยการ์เด็น

จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์

สังเคราะห์และเรียบเรียงประกอบกับข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดย

อภิชัย พันธเสน

ศาสตราจารย์

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ธันวาคม 2542

(บทคัดย่อ)

**เศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง
กับการวิเคราะห์ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์**

บทความนี้ได้ประมวลความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะต่าง ๆ ของนักวิชาการที่ศึกษาจากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในปี 2517 และระหว่างปี 2537 ถึง 2541 ตามที่ทรงอธิบายไว้พร้อมกับบริบทในทาง สังคม การเมือง และเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่มีพระราชกระแสรับสั่งตามบริบทของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง จากนั้นจะอธิบายถึงการวิเคราะห์ และการให้ความหมายของเศรษฐศาสตร์พอเพียงโดยนักเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์หรืออยู่เหนือเศรษฐศาสตร์ ?
2. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดปรัชญาหรือวิธีปฏิบัติ ?
3. ควรจะมีการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐศาสตร์แนวใหม่หรือไม่ ?
4. วิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันสามารถนำมาประยุกต์เข้ากับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่ อย่างไร?
5. นอกจากภาคการเกษตรแล้ว จะประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ของประเทศ รวมทั้งการค้าระหว่างประเทศและการลงทุนได้หรือไม่?
6. จะสามารถใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้หรือไม่ มีข้อเสนอที่ชัดเจนอย่างไรหรือไม่ ?
7. มีประเด็นอะไรอีกบ้างที่จะต้องนำมาพิจารณาประกอบหรือนำไปศึกษาต่อ ?

อภิชัย พันธเสน

คณะเศรษฐศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

" ... การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้อง ตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคง พร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้าง ความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงโดยลำดับต่อไป..."

พระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เมื่อ วันที่ 18 กรกฎาคม 2517

เศรษฐกิจพอเพียงกับการบริหารการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย

"คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีสมัยใหม่ แต่ เราอยู่พอมีพอกิน และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พออยู่พอกิน มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพออยู่พอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพออยู่พอกิน มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษา ความพออยู่พอกินนี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้..."

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต
วันพุธที่ 4 ธันวาคม 2517

การทำความเข้าใจกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น มิควรจะนำ เฉพาะเนื้อความของพระราชดำรัสมาพิจารณาเท่านั้น แต่จำเป็นต้องเข้าใจบริบท ทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ในขณะที่มี พระราชกระแสรับสั่งด้วย ทั้งนี้เนื่องจาก พระราชกระแสรับสั่งดังกล่าว นั้นจะ สะท้อนความห่วงใยที่พระองค์มีต่อสถานการณ์ในบ้านเมืองขณะนั้น พระราชกระแสรับสั่งจึงถือเป็นการ ให้สติหรือให้ข้อคิด แก่ คณะรัฐบาล ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน นักธุรกิจ ตลอดจน พสกนิกรทั่วประเทศ ให้กลับนำไปคิดใคร่ครวญไตร่ตรอง เพื่อช่วยกันหาทางปรับปรุงแก้ไขสถานการณ์ ให้ดีขึ้น

พระบรมราโชวาทใน ปี 2517 จึงมีความสำคัญต่อบริบททางการเมืองและการพัฒนา เศรษฐกิจของประเทศไทยในขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ในปี 2517 เป็นเวลาที่ประเทศไทยอยู่ใน ระยะที่เรียกว่า "ประชาธิปไตยแบ่งบาน" นั่นคือ หลังจากเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเรียกว่า "วันมหาวิปโยค" เนื่องจากพระองค์จะต้องออกมาหยุดยั้งการปราบ

ปราชญ์เช่นช่างนักศึกษาด้วยพระองค์เอง และเป็นเหตุให้ผู้บริหารประเทศที่เป็นเผด็จการในยุคนั้น คือ จอมพล ถนอม กิตติขจร จอมพล ประภาส จารุเสถียร พันเอก อนุวงศ์ กิตติขจร ต้องเดินทางออกจากประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยมีรัฐบาลชุดพระราชทานที่นำโดย ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ และเป็นการเปิดยุคใหม่ของประชาธิปไตยและมีการเรียกร้องความเป็นธรรมในทางเศรษฐกิจและสังคมโดยทั่วไป พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพร เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา จึงสะท้อนความจริงข้อนี้ โดยทรงสรรพยกกับผู้มารับเสด็จว่า "ทุกคนจะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าใครล้มลงเหยื่อหรือเป็นลม คนที่อยู่หลังย่อมจะต้องช่วยต้องอุ้มชู และทำให้ผู้ที่เป็นลมฟื้นกลับสบายอย่างเดิม ขณะเดียวกันถ้าใครถือตั้งว่าอยู่ในโลกนี้คนเดียว เกิดจะบอกว่าต้องการแสดงกายกรรมนิดหน่อย ยึดแขนยึดขาออกไปแรงเกินไปก็จะเกิดการปะทะกัน และถ้าเกิดการปะทะ คนอื่นก็มีสิทธิเหมือนกันที่จะปะทะ จึงเกิดเป็นการปะทะอย่างเบ็ดเสร็จ"

พระราชดำรัสสองคั่นสะท้อนถึงภาวะการณ์ทางการเมือง ในขณะนั้นที่มีการชุมนุมเรียกร้องสิทธิมากมาย เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศถูกปิดกั้นในการที่จะใช้สิทธิดังกล่าวมานานตั้งแต่ยุคเผด็จการ ของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2500 เป็นต้นมา ส่วนปัญหาสังคมก็มีมากเช่นกัน เนื่องจากก่อนหน้านั้นประเทศไทยได้ถูกใช้เป็นฐานทัพของสหรัฐอเมริกา เพื่อทำสงครามกับเวียดนาม เกิดมีปัญหาโสเภณี เมียเช่า กับเด็กลูกครึ่งที่บางที่เรียกกันว่า "ข้าวนอกนา" เป็นการสะท้อนถึงความไม่มีสุขในสังคมขณะนั้น

การชุมนุมเรียกร้องทางการเมืองที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในขณะนั้น จึงเป็นการสะท้อนปัญหาเศรษฐกิจของประเทศด้วย ทั้งนี้เนื่องจากประเทศได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติติดต่อกันมาถึง 3 แผนแล้วตั้งแต่ปี 2504 จนถึงปี 2517 นับได้ว่าเป็นช่วงกลางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 3 ซึ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า โดยที่รัฐเป็นผู้ลงทุนก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานจากเงินกู้ต่างประเทศ และหาทางชำระหนี้ด้วยการส่งออกสินค้าเกษตร ได้ขยายพื้นที่เพาะปลูก ลดพื้นที่ป่าและส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นหลัก ผลที่เกิดขึ้นตามมาก็คือเศรษฐกิจของประเทศขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว คือ มีอัตราการขยายตัวอยู่ระหว่างร้อยละ 7-8 ต่อปี แต่ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาช่องว่างของการกระจายรายได้เพิ่มขึ้น โดยที่ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวในอัตราสูงกว่าอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศมาก ขณะที่การจ้างงานของภาคอุตสาหกรรมก็มีได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงมีปัญหการกระจายรายได้แตกต่างกันมากตามมา และประเด็นนี้จึงเป็นที่มาของ พระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่ผู้สำเร็จการศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517

ความสำคัญของพระบรมราโชวาทนี้ อยู่ที่พระองค์ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวอาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึง

สร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น ถ้าจะใช้ภาษาเศรษฐศาสตร์อธิบายตามความหมายนี้ก็คือ แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำการพัฒนาประเทศ ควรที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจขั้นพื้นฐานก่อน นั่นคือทำให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่พอมีพอกินก่อน หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวทางสำคัญที่ขัดแย้งกับทิศทางการพัฒนาประเทศในขณะนั้น ซึ่งก็มีได้มีพระองค์ท่านแต่พระองค์เดียวที่มีแนวพระราชดำริเช่นนั้น นักวิชาการชั้นนำของประเทศในยุคนั้นอย่าง ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ และนักเศรษฐศาสตร์ทั้งจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ รวมทั้งจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จำนวนหนึ่งก็เรียกร้องให้มีการปรับทิศทางการพัฒนาประเทศ ให้สอดคล้องกับพัฒนาทางการเมืองซึ่งเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นในยุคนั้น

หลังจากที่ได้พระราชทานพระบรมราโชวาท เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 แล้ว พระองค์ท่านได้ทรงเน้นอีกครั้ง ในพระราชดำรัส เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม ดังที่ได้ัญเชิญมาแสดงไว้แล้ว พระองค์ท่านทรงย้ำว่า "เรามีพอกอยู่พอกกิน" พร้อมทั้งยังขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พอกอยู่พอกกิน และมีความสงบ เพราะขณะนั้นประเทศไทยยังไม่มี ความสงบอย่างแท้จริง เนื่องจากคนเป็นจำนวนมากไม่พอกอยู่พอกกิน อันเนื่องมาจากประโยชน์ของการพัฒนาส่วนใหญ่ของประเทศไทยไปตกอยู่กับคนส่วนน้อยในสังคม พร้อมทั้งทรงขอทุกคนทำงาน "ตั้งใจอธิษฐาน ตั้งปณิธาน ในทางนี้เพื่อจะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกอยู่พอกกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด"

แต่เมื่อทิศทางการพัฒนาประเทศมิได้เปลี่ยนไปในทางที่มีพระราชประสงค์ พระองค์จึงยังคงทรงงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ ซึ่งเป้าหมายสุดท้ายในการที่จะสร้าง "ความพอกอยู่พอกกิน" ให้กับประชาชนชาวไทยทุกคน โดยมีวิธีดำเนินการที่สรุปได้จากพระราชดำรัสปีต่อๆ มา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี 2537 ที่แสดงให้เห็นในเรื่องต่างๆ คือหนึ่งการปรับปรุงสภาพทางกายภาพของพื้นดินทุกแห่งในประเทศไทยที่เป็นปัญหา เพื่อที่จะทำให้ประเทศไทยเป็น "สุวรรณภูมิ" คือมีพื้นที่ดินอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าพื้นที่ดังกล่าวแต่เดิมจะเป็นที่ดอน แ่งแล้ง มีปัญหาดินเค็ม ดินดาล ดินเปรี้ยว หรือเป็นพื้นที่น้ำท่วมขังและมีสภาพเป็นกรด ในส่วนที่สอง พระองค์ท่านทรงเน้นความสามารถในการพัฒนา และใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เน้นการประหยัดแต่ถูกหลักวิชาการ ในส่วนที่สาม พระองค์ท่านได้ส่งเสริมให้มีการผลิตที่หลากหลาย (diversification) เพื่อลดความเสี่ยงและช่วยให้เกิดมีกระแสรายได้ (cash-flow) สม่าเสมอ ในส่วนที่สี่ พระองค์ท่านได้ส่งเสริมให้มีสถาบันหรือองค์กรของเกษตรกรเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา ไม่ว่าจะป็นธนาคารข้าว ธนาคารกระบือ และกลุ่มออมทรัพย์เป็นต้น และส่วนสุดท้าย คือการส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น แปรรูปน้ำมันดิบ แปรรูปผักและผลไม้ เป็นต้น

ในยุค พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ตั้งแต่ปี 2523 ถึง 2529 ประเทศประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ร้ายแรงเป็นครั้งแรกภายหลังจากที่มีแผนพัฒนาประเทศในปี 2504 เป็นต้นมา ปัญหาดังกล่าว เริ่มจากวิกฤติการณ์ของราคาน้ำมันในโลกครั้งที่สอง และมีผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ระหว่างปี 2523-2526 ขณะเดียวกันประเทศไทยก็ประสบปัญหาเฉพาะตัว คือ ในขณะที่นโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมที่เน้นการทดแทนการนำเข้าพบกับภาวะตึงตันด้านตลาดภายในประเทศ ประกอบกับภาวะราคาสินค้าเกษตรทั่วโลกตกต่ำลงอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานอันเป็นผลของการปฏิวัติเขียวเริ่มประสบความสำเร็จทั่วโลก ประกอบกับการที่ประเทศอุตสาหกรรมต่างปกป้องสินค้าเกษตรภายในประเทศของตน ทำให้มีผลิตผลการเกษตรมากเกินความต้องการของประเทศและนำมาสู่การทุ่มตลาดต่างประเทศ ประกอบกับประเทศไทยขณะนั้นได้สร้างหนี้สินเกินตัว อันเกิดจากการไหม้อาหารด้วยเงินกู้ในอัตราดอกเบี้ยสูง และมีระยะการคืนหนี้ระยะสั้นในยุครัฐบาล ถานินทร์ กรัยวิเชียร

แต่ภายหลังจากประเทศอุตสาหกรรมเริ่มมีการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2527 เป็นต้นมา และพบว่าส่วนหนึ่งที่ประเทศของตนที่มีปัญหาขาดดุลการค้ากับประเทศญี่ปุ่นนั้นเพราะ ค่าเงินเยนของญี่ปุ่นถูกทำให้อ่อนเกินความเป็นจริง ในปี 2528 จึงได้บีบให้ประเทศญี่ปุ่นปล่อยให้ค่าเงินเยนลอยตัว ผลก็คือ เงินเยนมีค่าสูงขึ้นเกือบเท่าตัว เป็นผลทำให้อุตสาหกรรมของญี่ปุ่นต้องย้ายฐานการผลิตจากประเทศของตนในปี 2529 ทำให้ประเทศที่เป็นคู่แข่งของญี่ปุ่นจะต้องทำตามเพื่อรักษาสมรรถภาพในการแข่งขันกับญี่ปุ่น ประเทศไทยก็ได้รับผลดีจากการลงทุนจากต่างประเทศครั้งนี้ด้วยตั้งแต่ปี 2530 สิ่งตามมาในทันทีก็คือ ราคาที่ดินในประเทศไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ผู้ที่มีอาชีพเกี่ยวข้องกับธุรกิจซื้อขายที่ดินตลอดจนผู้ที่มีที่ดินจำหน่ายต่างมีการเปลี่ยนแปลงฐานะทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ขณะที่เศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับที่ดินจะเริ่มชลอตัวลง ในปี 2534 ได้เกิดมีการยึดอำนาจการปกครองประเทศ โดย พลเอก สุจินดา คราประยูร แต่เมื่อพลังประชาชนพร้อมทั้งพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงแก้ไขภาวะวิกฤติเช่นเดียวกับกรณี 14 ตุลาคม 2516 เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2535 ที่ทำให้เผด็จการทหารหมดอำนาจไป เศรษฐกิจของประเทศไทยก็ฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลจากการขยายตัวของการส่งออก ซึ่งได้เริ่มขยายตัวก่อนหน้านั้นแล้ว ดังนั้นในช่วงปี 2530 ถึง 2538 ก่อนที่จะเกิดปัญหาการชลอตัวของการส่งออกในปี 2539 และการประกาศลอยตัวค่าเงินบาท เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2540 ซึ่งถือได้ว่าประเทศไทยมีปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจอย่างเป็นทางการ ช่วงระยะเวลาดังกล่าวคือ 2530-2538 ถือได้ว่าเป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยขยายตัวในอัตราที่สูงและต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน

แม้กระนั้นเองเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2537 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรินำความคิดเรื่อง " ทฤษฎีใหม่" ออกเผยแพร่ โดยที่เนื้อแท้ของ "ทฤษฎีใหม่" นี้ก็คือรูปแบบหนึ่งของ " เศรษฐกิจพอเพียง" ในความหมายของ "ความพอมีพอกิน" ตามที่เคยมีพระบรมราโชวาทตั้งแต่ปี 2517 เป็นทฤษฎีที่เกิดจากประสบการณ์ของพระองค์ท่าน ภายหลังจากที่ได้ทรงลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลานานก่อนที่จะมีพระบรมราโชวาทในปี 2517

เป็นที่ทราบกันดีว่า ถึงแม้ประเทศไทยในขณะนั้นจะได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของการพัฒนา โดยที่ช่วงปี 2531-2534 เศรษฐกิจขยายตัวในอัตราเฉลี่ยสูงกว่าร้อยละ 10 เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ การพัฒนาของประเทศ แต่ก็มิได้แก้ปัญหาความยากจนของชาวชนบทเป็นจำนวนมากไปได้ สถานะ การณ์ที่ซ้ำเติมมากไปกว่านั้นก็คือ เกษตรกรจำนวนมากต้องสูญเสียที่ดิน เนื่องจากต้นทุนของค่าเสีย โอกาสจากการใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรสูงเกินไป (หรือกล่าวอย่างง่ายว่าที่ดินราคาแพงเกินไปนั่นเอง) ขณะเดียวกันปัญหาสังคมในรูปแบบใหม่ คือปัญหาโรคเอดส์ และยาเสพติด โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาบ้า ก็ เริ่มเป็นปัญหาใหญ่ จึงเป็นการตอกย้ำว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ไม่น่าจะเป็นแนว ทางที่ถูกต้องในการแก้ปัญหา พระองค์จึงได้นำ "เศรษฐกิจพอเพียง" ในรูปของ"ทฤษฎีใหม่" มาเสนอเพื่อ เป็นการย้ำแนวพระราชดำริของพระองค์ที่พระราชทานตั้งแต่ครั้งแรกในปี 2517 และจากนั้นเป็นต้นมาก็ จะทรงย้ำประเด็นนี้ในพระราชดำรัสเป็นประจำทุกปี

ในปี 2538 พระองค์ท่านก็ได้ทรงย้ำทฤษฎีใหม่อีกครั้งหนึ่งโดยประยุกต์เข้ากับสภาพ ปัญหา น้ำท่วมและฝนแล้งในปีนั้น โดยเปรียบเทียบให้เห็นว่าทฤษฎีใหม่จะช่วยแก้ปัญหานี้ได้เพราะว่า ประเทศไทยน้ำจะมีมากเป็นระยะหนึ่ง จนน้ำท่วมทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเสียหายไป หลังจากกระบายน้ำ ออกไปด้วยความเหน็ดเหนื่อยและด้วยความสิ้นเปลือง น้ำก็แห้งไม่สามารถเพาะปลูกอะไรได้เลย

การที่ช่วยให้ประชาชนมีแหล่งน้ำในที่ดินของตนเองตามแนวทฤษฎีใหม่ จะช่วยทำให้ ประชาชนมีโอกาสทำการเกษตรให้พอกิน "ถ้ามีพอดีปีไหนก็สามารถที่จะประกอบการเกษตรหรือปลูก ข้าวนาปีได้ ในหน้าแล้งน้ำน้อยก็สามารถใช้น้ำที่กักไว้ในสระเก็บน้ำ แต่แปลงมาทำการเพาะปลูก แม้ แต่ข้าวก็ยังปลูกได้ ไม่ต้องเบียดเบียนชลประทานระบบใหญ่ เพราะมีของตัวเอง ทฤษฎีใหม่มีไว้สำหรับ ป้องกันความขาดแคลน ในยามปกติก็จะทำให้ร่ำรวยขึ้น ในยามมีอุทกภัยก็สามารถจะฟื้นตัวได้ โดยไม่ต้องให้ราชการไปช่วยมากเกินไป ทำให้ประชาชนมีโอกาสพึ่งตัวเองได้อย่างดี"

ดังนั้นถึงแม้ทฤษฎีใหม่คือแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับการทำการเกษตรที่จะช่วยให้เกษตรกร พึ่งตัวเองได้และบรรเทาความเดือดร้อนของเกษตรกรไปได้ในกรณีที่เกิดมีความแปรปรวนทางธรรมชาติ แต่ความหมายของทฤษฎีใหม่ที่ทรงนำมาแสดงในปี 2538 ก็คือ การมีระบบที่ช่วยลดแรงกระแทกในภาวะ ที่เกิดมีความผันผวนในทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ กระแสพระราช ดำรัสทฤษฎีใหม่ ในปี 2538 นอกจากจะเป็นการขยายความจากในปี 2537 แล้วยังเป็นการเตือนผู้ บริหารระดับสูงของประเทศและประชาชนทั่วไป ไม่ให้หนึ่งนอนใจหรือประมาทกับภาวะเศรษฐกิจที่มีอัตรา การส่งออกเพิ่มขึ้นสูงสุดในปีนั้น

ในปี 2539 การส่งออกในภูมิภาคเริ่มซลอลดตัวลง และเริ่มมีสัญญาณของปัญหา เศรษฐกิจแต่ก็ยังไม่เป็นที่ตระหนักกันดีในประเทศไทย โดยที่ส่วนใหญ่คิดว่าเป็นปัญหาชั่วคราวและ โอกาสที่ปัญหาดังกล่าวจะหมดไปยังคงมี ในปีนั้นพระองค์รับสั่งว่า

"เดี๋ยวนี้ประเทศไทยก็ยังคงอยู่ดีพอสมควร ใช้คำว่า "พอสมควร" เพราะเดี๋ยวมีคนเห็นว่า มีคนจน คนเดือดร้อน จำนวนมากพอสมควรแต่ใช้คำว่า "พอสมควร" นี้หมายความว่า ตามอัตตภาพ....."

"ที่เป็นห่วงนั้น เพราะแม้ในเวลา 2 ปี ที่เป็นปีกาญจนาภิเษก ก็ได้เห็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ว่า ประชาชนยังมีความเดือดร้อนมาก และมีสิ่งที่ควรแก้ไขและดำเนินการต่อไปทุกด้าน มีภัยจากธรรมชาติกระหน่ำ ภัยธรรมชาติที่เราคงสามารถที่จะบรรเทาได้หรือแก้ไขได้ เพียงแต่ว่าต้องใช้เวลาพอใช้ มีภัยที่มาจากจิตใจของคน ซึ่งก็แก้ไขได้เหมือนกัน แต่ว่ายากกว่าภัยธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นเป็น สิ่งนอกกายเรา แต่นิสัยใจคอของคนเป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน อันนี้ก็เป็นอย่างหนึ่งที่ยากให้จัดการให้มีความเรียบร้อย แต่ก็ไม่หมดหวัง"

ในส่วนที่เน้นนั้นคือทรงเป็นกังวลในเรื่อง ความโลภของคนอันเป็นผลจากการที่ เศรษฐกิจขยายตัวรวดเร็วอย่างต่อเนื่องนั่นเอง ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าการเน้น "ความพอเพียง" "พอสมควร" "ตามอัตตภาพ" นั้น เป็นจุดเน้นของพระองค์มาโดยตลอด จุดเน้นดังกล่าวนี้แท้ที่จริงมิได้เป็น ประเด็นทางศีลธรรม แต่เป็นประเด็นของการลดความเสี่ยงอันเกิดจากสภาพความไม่แน่นอนในทุกด้าน โดยมีสภาพดินฟ้าอากาศเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนสำหรับอาชีพทางการเกษตร ซึ่งเมื่อเกิดวิกฤติทาง เศรษฐกิจแล้วในปี 2540 พระองค์ท่านได้ทรงขยายความ ให้เห็นถึงรูปธรรมของการไม่ประมาทตนของ ความโลภ เห็นแก่ได้ โดยไม่คำนึงถึงผลได้ผลเสียแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นอย่างละเอียด ซึ่งครอบคลุมไปถึง อุตสาหกรรมทำสับปะรดกระป๋อง และโรงงานสำหรับแช่แข็งผลผลิตของชาวไร่ ซึ่งพระองค์ท่านทรงเน้นว่า การจะทำโครงการอะไร จะต้องทำด้วย "ความรอบคอบ" และ "อย่าตาโต" เกินไป ประเด็นนี้คือประเด็น ที่ทรงแสดงความกังวลเอาไว้แล้วครั้งหนึ่งในปี 2539 และเมื่อมีปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่รุนแรงที่สุดที่ ประเทศไทยเคยประสบมา จึงมีพระราชดำรัสที่มีการกล่าวอ้างกันอยู่เสมอว่า

"การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง..... ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนจะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมัน เกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิต ได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก"

".....ถ้าสามารถที่จะเปลี่ยนไป ทำให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงไม่ต้อง ทั้งหมด แม้แค่ครั้งหนึ่งก็ไม่ต้อง อาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ก็จะสามารถอยู่ได้"

ตามพระราชดำรัสดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พระองค์เข้าพระทัยว่าสาเหตุของวิกฤติทาง เศรษฐกิจที่ประเทศไทยประสบอยู่นั้น เนื่องจากประเทศไทยได้ดำเนินเศรษฐกิจเป็นแบบที่พระองค์ทรง เรียกว่า "เศรษฐกิจแบบค้าขาย" พร้อมทั้งให้คำนิยามเป็นภาษาอังกฤษว่า "TRADE ECONOMY" พระ องค์ท่านจึงทรงเน้นว่า จะต้อง ถ้าสามารถจะเปลี่ยนไปทำให้กลับเป็น เศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งพระ

องค์ใช้คำภาษาอังกฤษว่า "SELF SUFFICIENT ECONOMY" ซึ่งได้เน้นว่าอาจจะสักเศษหนึ่งส่วนสี่ของระบบเศรษฐกิจทั้งหมด

ประเด็นที่มีการถกเถียงกันในระหว่างนักเศรษฐศาสตร์ ในกรณีนี้คือคำว่า "SELF SUFFICIENT" ซึ่งนักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่เข้าใจว่ามีความหมายเหมือนกับคำว่า AUTARKY ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายว่าประเทศควรจะผลิตทุกอย่างที่มีความต้องการภายในประเทศเอง และไม่พึ่งพาการนำเข้า โดยเกรงต่อไปว่าจะมีผู้พยายามตีความเศรษฐกิจพอเพียงนี้ไปปกป้องการนำเข้าสินค้าเกษตรบางชนิดที่ต่างประเทศผลิตได้ในต้นทุนที่ต่ำกว่า จะทำให้ต้นทุนการผลิตภายในประเทศสูงและแข่งขันไม่ได้ และบางท่านก็จับประเด็นเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) และชี้ให้เห็นว่าการไม่ค้าขายไม่จำเป็นจะต้องมีปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจเสมอไป เพราะการค้าทำให้เปิดทางให้มีโอกาสเลือกมากขึ้น มีผู้ยกตัวอย่างประเทศสิงคโปร์ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจเปิด แต่ก็มีผลกระทบจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจน้อยกว่า ส่วนหนึ่งก็อาจจะเป็นเพราะมีโอกาสเลือกมากขึ้น

ในขณะที่มีนักเศรษฐศาสตร์บางท่านยืนยันว่าที่พระองค์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เรียกว่า SELF SUFFICIENT ECONOMY นั้นถูกแล้ว เพราะถ้าหากดูคำว่า Self Sufficiency จากพจนานุกรมของ Webster ซึ่งให้ความหมายว่า "สามารถบรรลุเป้าหมายหรือสำเร็จวัตถุประสงค์ได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากคนอื่นหรือจากภายนอก" พร้อมทั้งอ้างพระราชดำรัสที่ให้ความหมายว่า "ให้พอมีพอใช้อยู่ได้ด้วยตัวเอง ให้ยืนบนขาตัวเองได้ คือยืนได้โดยไม่หกล้ม ไม่ต้องขอความช่วยเหลืออื่นเข้ามา"

แต่ถ้าหากศึกษาจากพระราชดำรัสตามที่ได้อ้างไว้แล้ว พระองค์ท่านมีความหมายถึง SELF-SUFFICIENT ECONOMY ตามความหมายอย่างภาษาอังกฤษทุกประการ จากที่พระองค์ต้องการให้มีการเปลี่ยนกลับเป็นเศรษฐกิจพอเพียงสักเศษหนึ่งส่วนสี่ ซึ่งหมายความว่าถ้าหากในขณะนั้นประเทศไทยเป็น TRADE ECONOMY ทั้งหมดก็ขอให้ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 75 และขอให้มีส่วนที่เป็น SELF-SUFFICIENT ECONOMY เพียงร้อยละ 25 ในส่วนนี้ก็ได้หมายความว่าไม่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยน แต่ขอให้มีความสามารถที่จะพึ่งตัวเองได้ในระดับพื้นที่ โดยทรงกล่าวถึงระดับหมู่บ้านหรือในอำเภอ ส่วนสาเหตุสำคัญที่ต้องทำเช่นนั้นก็เพราะ "ค่าขนส่ง" ซึ่งถ้าหากจะพิจารณาความหมายที่แท้จริงคือต้นทุนที่เกิดจากการแลกเปลี่ยน (transaction cost) ซึ่งก็มีค่าขนส่งเป็นต้นทุนส่วนหนึ่งด้วย กล่าวคือถ้าหากต้นทุนที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนสูงกว่าประโยชน์ที่ได้จากการเพิ่มประสิทธิภาพอันเกิดจากการแบ่งงานกันทำ การลดต้นทุนที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนย่อมดีกว่าการผลิตเพื่อการซื้อขายจากภายนอก และพระองค์ทรงเห็นว่าประเทศไทยมี เงื่อนไข และ ศักยภาพ ที่จะทำเช่นนั้นได้ ซึ่งต่างกับประเทศ สิงคโปร์ที่ไม่มีเงื่อนไขเช่นเดียวกับประเทศไทย และอาจจะไม่มีศักยภาพที่จะทำเช่นนั้นด้วย ถ้าอธิบายให้ชัดเจนได้เช่นนั้น ประเด็นนี้จึงน่าจะชัดเจนเพียงพอ สำหรับนักเศรษฐศาสตร์ทุกคน แต่ถึงแม้จะทรงย้าอย่างนั้นแล้ว ก็ยังมีผู้ไม่เข้าใจ ในปี 2541 พระองค์จึงทรงมีพระราชดำรัสอีกว่า "มีผู้ที่ควรจะรู้ เพราะว่าได้ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับพัฒนามาเวลาช้านาน มาพูดและบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ดีมาแล้ว..... นั้นหมายความว่า

ว่าในพื้นที่ประเทศไทยทำได้เศษหนึ่งส่วนสี่ก็พอ..... ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้แปลว่า เศษหนึ่งส่วนสี่ของพื้นที่ แต่เป็นเศษหนึ่งส่วนสี่ของการกระทำ ที่ต้องพูดเพราะว่าหนักใจ แม้แต่ คนที่เป็นดอกเตอร์ก็ไม่เข้าใจ"

พร้อมทั้งย้ำการอธิบายความหมายของคำว่า "พอเพียง" เพิ่มเติมดังนี้ คำว่า พอเพียง อีกอย่าง คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้ของตัวเอง มีความหมายว่า พอมีพอกิน..... เมื่อปี 2517 วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกิน นี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง"

พร้อมกันนั้นพระองค์ยังได้อธิบายต่อไปว่า "คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างขวางกว่า ความสามารถในการพึ่งตัวเองหรือความสามารถในการยืนบนขาของตัวเอง เพราะความพอเพียงหมายถึง การที่มีความพอ คือมีความโลภน้อย เมื่อโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ อย่างมากคนเราก็อาจจะ เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ไม่ต้องเบียดเบียนคนอื่น พร้อมกันนั้น พระองค์ก็สรุปในที่สุดว่า "ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล"

ถ้าหากได้มีโอกาสติดตามกระแสพระราชดำรัสมาโดยตลอด ประกอบกับการวิเคราะห์ บริบททาง สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ในประเทศไทย ในขณะที่มีพระบรมราโชวาทหรือกระแสพระราชดำรัส ย่อมเป็นที่ชัดเจนว่าพระองค์ไม่เห็นด้วยกับแนวทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการขยายตัวทาง เศรษฐกิจเป็นหลัก โดยไม่พิจารณาพื้นฐานที่จะช่วยให้คนส่วนใหญ่ของประเทศมีพื้นฐานที่มั่นคงหรือที่ พระองค์ทรงเรียกว่า "พอมีพอกิน" ก่อน ตั้งแต่ในช่วงกลางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 คือ พ.ศ.2517 และยิ่งในช่วงต่อมาที่เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวในอัตราที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ พ.ศ.2530-2539 เป็นช่วงที่พระองค์ทรงเห็นว่ามีความโลภ หรือตาโตเกิดขึ้นและมีการเบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนเป็นภัยที่มาจากจิตใจของคน ซึ่งพระองค์ทรงเห็นว่า สาเหตุหลักมาจากที่ประเทศไทยพยายามจะเป็น TRADE ECONOMY ทั้งหมด พระองค์จึงต้องการที่จะเห็นว่ามี การเพิ่มส่วนที่พระองค์เรียกว่าเป็น SELF SUFFICIENT ECONOMY เศษหนึ่งส่วนสี่ก็น่าจะพอ โดยเน้นความพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือโดยสรุปก็คือ ความพอประมาณและความมีเหตุผล

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์หรืออยู่เหนือเศรษฐศาสตร์

จากกระแสพระราชดำรัส เศรษฐกิจพอเพียงตามที่ได้อธิบายมาข้างต้นแล้ว นักเศรษฐศาสตร์ที่มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจากการประชุมโต๊ะกลมสองครั้ง คือครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2542 ระหว่างเวลา 8.30-12.00 น. ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์ฟลาซ่า และครั้งที่สองเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2542 ระหว่างเวลา 8.30-15.00 น. ณ โรงแรมมารวยการ์เด็น อาจจะสรุปได้ว่ามีความเห็นใน

พิสัยต่างกันที่หลากหลาย เริ่มจากฝ่ายที่เห็นว่าอยู่เหนือแนวคิดของวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่สอนกันอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ ทั่วโลกในปัจจุบัน กับอีกขั้วหนึ่งเห็นว่าสามารถประยุกต์เข้ากับแนวคิดเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพื่อจะให้ได้ภาพชัดเจน จะแยกเป็นสี่กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่อธิบายว่าเหนือแนวคิดของวิชาเศรษฐศาสตร์ กลุ่มที่อยู่ตรงกลางและกลุ่มที่อธิบายว่าสอดคล้องเป็นอย่างดีกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และกลุ่มที่มีความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อื่นๆ โดยที่นักเศรษฐศาสตร์แต่ละคนอาจจะมีความเห็นรวมมากกว่าหนึ่งกลุ่มก็ได้ แต่ที่นำมาแยกเป็นกลุ่มความคิดสี่กลุ่มก็เพื่อความสะดวกในการจำแนกเพื่อความชัดเจนแก่ผู้อ่าน โดยไม่เน้นแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ท่านใดท่านหนึ่งโดยเฉพาะ

1. กลุ่มที่อธิบายว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความคิดที่เหนือแนวคิดเศรษฐศาสตร์ มีความเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงการลดความอยากลงมาสู่ระดับที่พึงตนเองได้พอเพียง เป็นสิ่งเดียวกับภูมิปัญญาไทย และเป็นการประยุกต์ศาสนาเข้ามาในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องจิตวิญญาณของคนในประเทศ กับเรื่องภูมิปัญญาของคนในประเทศ เป็นทุนทางสังคมของประเทศ ซึ่งจะต้องรู้จักใช้ เพราะมีผลสำคัญต่อพื้นฐานและทิศทางการพัฒนาประเทศ เป็นทิศทางที่ใช้หลักพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ นั่นคือ การเน้นการพึ่งตนเอง ต้องการลดความอยากมาสู่ในระดับที่พึงตนเองได้ ตรงนั้นเรียกว่าพอดี เป็นความแข็งแรงเพราะไม่ต้องพึ่งผู้อื่น และจะเริ่มรู้สึกว่ามีเหลือ คือเหลือเวลา เหลือความรู้ เหลือปัญญา เหลือความเมตตา เหลือความเอื้อเฟื้อ เหลือทุน เมื่อพบว่าเหลือ ก็จะมีความสามารถในการให้ และเมื่อสามารถให้ได้ก็จะพบความสุข

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งตนเอง เป็นเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่แบบชุมชน ไม่ได้อยู่แบบปัจเจกชน ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของปัจเจกชนนั้นมีได้มีเฉพาะมิติที่เป็นความสัมพันธ์กับตลาดเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและชุมชนในมิติอื่นๆ ที่การวิเคราะห์จากเศรษฐกิจระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เพราะในสังคมไทยชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยมาช้านาน เป็นรากฐานของชีวิตและสังคมของประเทศชาติ ดังนั้นถ้าจะทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจพอเพียง นักเศรษฐศาสตร์จะต้องหันเหความสนใจจากระบบทุนและการศึกษาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในบริบทของตะวันตกซึ่งเน้นปัจเจกชน มาสนใจระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นแบบชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจของไทย

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของความพอดี ซึ่งเป็นเรื่องของแนวคิดและปรัชญาที่อยู่เหนือวิชาเศรษฐศาสตร์ เพราะโยงไปถึงศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธ อย่างที่ E.F. Schumacher เขียนในหนังสือที่ชื่อว่า Small Is Beautiful หรือพุทธเศรษฐศาสตร์ เพราะในทางเศรษฐศาสตร์มักจะเน้นให้ได้มากที่สุด (maximization) เหมือนขยายความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด นี่คือนิวทอนทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งไม่มีความพอดี เศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่น่าจะมีความหมายเหมือนจุดดุลยภาพ

(equilibrium) ในวิชาเศรษฐศาสตร์ แต่ก็เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในแง่ที่ในทางเศรษฐศาสตร์จะมีปัญหาเรื่องความต้องการที่ไม่สิ้นสุด ทำอย่างไรเราจึงจะทำให้คนมีเหตุผลในลักษณะที่มีความพอดี แต่ก็เชื่อว่ามาตรการทางเศรษฐศาสตร์และนโยบายทางเศรษฐศาสตร์สามารถควบคุมความโลภและกิเลสของคนได้

แต่ถ้าหากจะโยงเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่สิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักคุ้นเคย เป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) เศรษฐกิจพอเพียงนั้นน่าจะนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจเหมือนเช่นในกรณีของเศรษฐกิจการเกษตร ที่ประเทศส่วนมากเน้นความมั่นคงทางอาหาร ถึงแม้ว่าจะมีต้นทุนในการผลิตสูง เพื่อรักษาการจ้างงาน และภาคเกษตรของตนเอาไว้ เพราะในบางครั้งเมื่อมีเหตุการณ์ไม่ปกติ เช่นสงคราม หรือเกิดภาวะขาดแคลนทั่วโลก ถึงแม้จะมีเงินก็หาซื้ออาหารไม่ได้ ดังนั้นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร หรือในกรณีเศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความจำเป็นจะต้องทำให้เกิดมีขึ้นเป็นสำคัญ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว

2. กลุ่มที่มีความคิดตรงกลาง มีความเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบที่สำคัญสามส่วน คือ ความพอดี ความเสี่ยง และการพึ่งตนเอง โดยที่องค์ประกอบทั้งหมดเกี่ยวข้องกันทั้งสามส่วน จะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดมิได้ ความพอดีที่กล่าวถึงนี้อาจจะใกล้เคียงกับความหมายดุลยภาพ (equilibrium) ในทางเศรษฐศาสตร์แต่เน้นดุลยภาพที่มีความเป็นพลวัต คือมีการปรับตัวตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความเหมาะสมของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มของบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวกับความเสี่ยง คือการสร้างภูมิคุ้มกันหรือการลดความเสี่ยง คือให้ปลอดภัยจากความแปรผันมากที่สุด มีลักษณะที่ยั่งยืน (sustainability) ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าจะต้องการความปลอดภัยมากน้อยเพียงใด ดังนั้นความพอดีในอีกความหมายหนึ่งก็คือ การกระจายไม่ให้เกิดความเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสี่ยงที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นการลดความเสี่ยงประเภทดังกล่าวจึงต้องพยายามกระจายความเสี่ยงหรือสร้างภูมิคุ้มกัน และอีกวิธีหนึ่งที่จะลดความเสี่ยงก็คือ การพึ่งตนเอง ก็คือพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนต่างๆ ในส่วนที่แต่ละคนสามารถควบคุมได้ด้วยตัวเองให้มากที่สุด เพราะถ้าหากยังสามารถพึ่งตนเองได้มากเท่าใด ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตนเองยิ่งลดลงซึ่งจะมีผลทำให้ความเสี่ยงลดลงด้วย ส่วนองค์ประกอบของการพึ่งตนเองนั้น ประกอบด้วย สติ ความรู้ และความเพียร องค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยลดความเสี่ยงได้มาก แต่การพึ่งตนเองไม่ได้หมายความว่าไม่ควรจะพึ่งคนอื่น แต่ควรจะมีการพึ่งพากันในชุมชนซึ่งช่วยให้สร้างพลัง และที่ต้องหลีกเลี่ยงคือการเอาเปรียบ ดังนั้นสิ่งที่กำกับความพอดี คือ ความเสี่ยง และสิ่งที่กำกับความเสี่ยงคือการพึ่งตนเอง

อีกทัศนะหนึ่งเห็นว่า ความพอเพียง มีความหมายใกล้เคียงกับความยั่งยืน (sustainability) มาก สิ่งที่ต่างกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็คือ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก สมมติให้ทุกคนมีเหตุมีผลและแต่ละคนจะมี เป้าประสงค์ (objective) และฟังก์ชันของอรรถประโยชน์ (utility function) แต่เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้จะต้องสร้างคำถามกับเป้าประสงค์ดังกล่าว เพราะก่อนภาวะวิกฤติการทางเศรษฐกิจ คนไทยเป็นจำนวนมากมีพฤติกรรมที่ชอบจะเสี่ยง (risk lover) สูง ซึ่งมีสาเหตุจากนโยบายรัฐบาลที่ประกันความเสี่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในเรื่องนี้ จึงเน้นให้แต่ละคนพยายามที่จะลดความเสี่ยง ขณะเดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นบางครั้งผู้ที่ตัดสินใจเสี่ยงนั้นมิได้มีผลกระทบต่อตัวเองหรือถึงมีก็อาจจะน้อย แต่กลับไปสร้างผลกระทบให้กับผู้คนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น คำถามที่ควรจะมีคำตอบที่ชัดเจนคือจะต้องทำอย่างไรที่จะให้การตัดสินใจเสี่ยงของบุคคลผู้นั้น โดยที่ตัวเองจะต้องได้รับผลสะท้อนจากต้นทุนทางสังคมด้วย ในส่วนที่เกี่ยวกับความยั่งยืนมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ คุณภาพของระบบนิเวศน์ และกระจายความเสี่ยง ลดการพึ่งพิงรายได้ที่เป็นตัวเงิน เนื่องจากมีต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (transaction cost) สูงเกินไป ซึ่งไม่ขัดแย้งกับเหตุผลในทางเศรษฐศาสตร์ ถ้านำเอาต้นทุนในการแลกเปลี่ยนเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย อย่างไรก็ตามข้อเสนอดังกล่าวของพระองค์มีกลุ่มคนหรือพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายแน่นอน มิใช่เป็นข้อเสนอที่ควรจะนำไปปฏิบัติทั่วประเทศ

อีกทัศนะหนึ่งของแนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มนี้ก็คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิด ประสิทธิภาพโดยรวมที่ดีที่สุด (optimal global efficiency) เพราะถ้าหากพิจารณาเฉพาะเศรษฐกิจในระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียว และเน้นประสิทธิภาพของระบบตลาด (market efficiency) นั้นก็อาจจะเห็นจุดเน้นได้ แต่ข้อเท็จจริงก็คือ ระบบตลาดนั้นมีต้นทุนเช่นกัน นั่นคือ ต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (transaction cost) นอกจากนั้นสนามแข่งขันอาจจะไม่เหมาะสมหรือไม่ไต่ระดับสำหรับทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอำนาจในการต่อรองต่ำ ซึ่งจะทำให้ต้นทุนการแลกเปลี่ยนของบุคคลเหล่านี้สูงเกินไป ดังนั้น ในส่วนที่ไม่สามารถพึ่งประสิทธิภาพของระบบตลาดได้ หรือไม่สามารถพึ่งเศรษฐกิจระบบตลาด (trade economy) ทางเลือกจึงต้องเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง

3. กลุ่มที่อธิบายว่าสอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อจำกัดของรายได้ (budget constraint) อีกแนวคิดหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นคือ แนวทางในการบริหารความเสี่ยง (risk management) โดยมีการกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุล ทั้งนี้ เพราะจะต้องคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนกับประสิทธิภาพ นั่นก็คือ ถ้าหากไม่พึ่งภายนอกมากนักก็สามารถลดความเสี่ยงได้มาก แต่ก็เสียโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์ในแง่ของประสิทธิภาพที่ได้รับเพิ่มขึ้น จากการที่แต่ละฝ่ายเน้นความชำนาญเฉพาะอย่างแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกัน หรืออาจจะเปรียบเทียบระหว่างการบริโภคและการลงทุน การที่เกิดมีรายได้แล้วเอาไปบริโภค ความเสี่ยงก็จะไม่มีและทรัพย์สินก็จะไม่งอกเงย แต่ถ้าหากต้องการให้ทรัพย์สินงอกเงยด้วยการไปลงทุนความเสี่ยงก็ย่อมตามมา นอกจากนั้นการไม่ติดต่อกับชายก็มีได้หมายความว่าไม่มีความเสี่ยงเกิดขึ้น เพราะการค้าขายเปิดโอกาสให้มีทางเลือกมากขึ้นและสามารถลดความเสี่ยงลงได้เช่นกัน ถ้าหากการพึ่งตนเองมีความ

หมายถึงความสามารถในการควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ได้ ถึงแม้จะติดต่อด้านขายกับต่างประเทศ หรือใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศ ก็ขึ้นอยู่กับว่าสามารถควบคุมกลไกที่ทำงานของตลาดหรือเทคโนโลยีเหล่านั้นได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้น การค้ากับต่างประเทศหรือการใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศไม่ได้หมายถึงการสูญเสียการควบคุมโดยอัตโนมัติ หากแต่ขึ้นอยู่กับกฎกติกาที่ตกลงกันได้

อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เน้นการให้น้ำหนักกับเสถียรภาพ ความค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการเสี่ยง ปัญหาที่สำคัญในประเด็นนี้ คือความสามารถในการประเมินความเสี่ยง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการบริหารความเสี่ยง ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีข้อมูลมากมาย จะช่วยให้การเสี่ยงแล้วเกิดความผิดพลาดทำได้ยากมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะนักเก็งกำไรจะเข้ามาเก็งกำไรจากความผิดพลาดของผู้ที่ขอบเสี่ยงมากเกินไป ระบบดังกล่าวจะช่วยให้จะต้องมีความแม่นยำในความคิดเพิ่มมากขึ้นโดยปริยาย

อย่างไรก็ดี พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เน้นการให้น้ำหนักแก่ความเสี่ยงทางด้านล่าง (downside risk) เนื่องจากทางด้านล่างนั้น โดยธรรมชาติมีขีดความสามารถที่จะเผชิญกับความเสียหายต่ำ หรือมี risk margin ต่ำนั่นเอง ซึ่งระบบดังกล่าวจะช่วยให้กลุ่มที่มีอำนาจต่อรองต่ำ มีขีดความสามารถที่จะเผชิญกับความเสียหายต่ำ สามารถรับแรงกระแทก shock resistance ทำให้ระบบมีเสถียรภาพ

อีกทัศนะหนึ่งชี้ให้เห็นว่า เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เน้นให้เปิดทางเลือกคือเลือกที่จะทำอะไรได้ดีที่สุดในภาพรวม ไม่จำเป็นต้องทำเองทั้งหมด ดังนั้นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยงโดยไม่มีข้อยกเว้นในทางเศรษฐศาสตร์ก็คือ ทฤษฎีว่าด้วยการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ แต่ถึงแม้จะยอมรับทฤษฎีดังกล่าว สิ่งหนึ่งที่ต้องมีด้วย คือความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (basic necessity) ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ และเพื่อที่จะให้เกิดความมั่นคงนั้นมีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องทำเองทั้งหมด ซึ่งพระองค์เน้นว่าเพียงหนึ่งในสี่ก็พอ ซึ่งถือว่าเป็นจุดที่ดีที่สุด (optimality) ประเด็นสำคัญคือทำอย่างไรถึงจะทำให้เกิดดุลยภาพสูงสุด ในสภาพการณ์ผลิตที่จะช่วยรักษาความมั่นคงในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานเอาไว้ให้ได้

4. ความคิดที่เป็นประโยชน์อื่นๆ เศรษฐกิจพอเพียงนั้น ความจริงควรพิจารณาในฐานะข้อคิดที่จะดำเนินชีวิต และดำเนินการพัฒนาประเทศ ว่าควรจะเป็นไปในทิศทางใดจึงจะเกิดความ เป็นปึกแผ่น เพื่อให้ประเทศไทยมีความเป็นอยู่บนพื้นฐานที่ควรจะได้รับ ตามศักยภาพของประชาชนและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ซึ่งจะต้องพิจารณาตั้งแต่ ระดับครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้าง ความอยู่เย็นเป็นสุขของทั้งประเทศ และระดับชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ ไปจนถึงระดับประเทศ เป็นการวิเคราะห์ภาพเศรษฐกิจมหภาค ที่พิจารณาจากภาพเศรษฐกิจในระดับจุลภาค

จะเห็นได้ว่าความแตกต่างของความให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ต่างกันระหว่างสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่อธิบายว่าเหนือแนวคิดของวิชาเศรษฐศาสตร์ คือกลุ่มที่ใช้ความหมายที่พระองค์ทรงอธิบายไว้ว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ส่วนกลุ่มที่อธิบายว่าสอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนั้น จะใช้คำจำกัดความที่สั้นกว่า คือ พอประมาณ และมีเหตุผล และเหตุผลที่สำคัญก็คือการบริหารความเสี่ยง (risk management) เพื่อให้เกิดสถานะการณ์ที่ดีที่สุด (optimality)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิด ปรัชญา หรือ วิธีปฏิบัติ

ประเด็นนี้เป็นประเด็นที่ควรจะนำมาพิจารณา เพราะมีนักเศรษฐศาสตร์ที่เข้าร่วมประชุมจำนวนไม่น้อย แสดงความเห็นที่เศรษฐกิจพอเพียงน่าจะเป็นแนวคิดหรือปรัชญาด้วยเหตุผลตามคำอธิบายของท่านเหล่านี้ ที่อธิบายว่า เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่อิงอยู่กับพุทธศาสนาจึงน่าจะเป็นแนวคิดหรือปรัชญา ส่วนอีกเหตุผลหนึ่งนั้นเกิดจากรูปธรรมของเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนใหญ่อิงอยู่กับทฤษฎีใหม่ในขั้นที่ 1 ซึ่งเน้นการทำการเกษตรของเกษตรกรรายย่อยให้สามารถพึ่งตนเองได้ แต่เนื่องจากความคิดดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์เข้ากับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกชนิดได้ ทั้งนี้เพราะในพระราชดำรัส ในปี 2540 ก็มีตัวอย่างมากมาย ซึ่งแสดงถึงบุคคลที่จ่ายเงินเกินตัวและผู้ที่สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด รวมทั้งตัวอย่างของผู้ประกอบอุตสาหกรรมที่หวังผลกำไรสูงโดยเสี่ยงสร้างโรงงานผลิตขนาดใหญ่ ทั้ง ๆ ที่วัตถุดิบในท้องถิ่นมีไม่พอเพียง หรือผู้ประกอบการผลิตที่มุ่งเน้นกำไร โดยไม่คิดที่จะช่วยให้เกษตรกรที่ผลิตวัตถุดิบป้อนโรงงานของตนให้สามารถอยู่ได้ ในลักษณะที่เน้นผลประโยชน์ร่วมกันได้ในระยะยาว และต้องประสพการขาดแคลนวัตถุดิบและเลิกกิจการในที่สุด ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเป็นหลักการหรือแนวคิดที่จะนำไปใช้กับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้เกือบทุกแขนง แต่ต้องไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม

แต่มีส่วนหนึ่งวิเคราะห์ว่าเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะมีใช่เป็นแนวคิดหรือปรัชญาเท่านั้น แต่น่าจะเป็นวิถีคิดที่ผ่านการปฏิบัติจริงมาแล้ว จึงมีใช่เป็นแค่เพียงแนวคิดหรือปรัชญาเท่านั้น โดยได้ชี้ให้เห็นว่าการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มโดยการลงมือปฏิบัติ มิได้เริ่มจากการนำความรู้ หรือนำทฤษฎีมาจากภายนอก แต่เริ่มจากที่พระองค์มีความรักต่อพสกนิกรและมีพระราชประสงค์ที่จะช่วยให้พสกนิกรมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งต้องมีการลองผิดลองถูกมาก่อน ซึ่งอาจจะยืนยันได้จากบันทึกส่วนพระองค์เมื่อเจริญพระชนมายุ 18 พรรษาว่า "เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักเรียนในยุโรป ข้าพเจ้าไม่เคยทราบเกี่ยวกับประเทศของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าข้าพเจ้าเกี่ยวกับประเทศของข้าพเจ้าอย่างไร แต่ข้าพเจ้าก็เรียนรู้ที่จะรักประชาชนของข้าพเจ้า เมื่อได้ติดต่อกับเขาและพบว่า เป็นความรักอันมีค่ายิ่ง ข้าพเจ้ารู้ว่าที่ของข้าพเจ้าในโลกนี้ก็คือ ได้อยู่ท่ามกลางประชาชนของข้าพเจ้า" ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงเริ่มจากพื้นฐานความเป็นจริงของสังคมไทย และมีจินตนาการว่าจะทำให้คนไทยและสังคมไทยอยู่รอดได้อย่างไร จึงเน้นการเริ่มต้นจากพื้นฐานผลประโยชน์ของ

ประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งเริ่มจากหลักคิดที่ว่าทำอะไรจึงจะทำให้คนไทย ครอบครัวยุคใหม่และชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับแนวคิดการพัฒนาประเทศ ที่รัฐเป็นผู้ดำเนินการในช่วงแรกของการพัฒนา ก่อนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 8 ในปัจจุบัน ดังนั้นความคิดเหล่านี้จึงได้มาจากการเชื่อมโยงผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะป็นกรณีบุกเบิกเรื่องเกษตรผสมผสานที่ห้วยทราย ซึ่งในช่วงแรกนักวิชาการกระทรวงเกษตรไม่เห็นด้วยเพราะต้องการเน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมากกว่า นอกจากนั้นยังได้โยงเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้ากับกิจกรรมด้านเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก

ด้วยเหตุนี้เศรษฐกิจพอเพียงจึงมิใช่เพียงแค่ปรัชญาในการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล แต่เป็นเรื่องของกลุ่มหรือคณะบุคคลด้วย และมีโซ่เรื่องการทำมาหากินเล็ก ๆ น้อย ๆ ในระดับครอบครัว แต่เป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศถึงขนาดที่เรียกได้ว่าเป็นวิถีการผลิต (mode of production) ที่เชื่อมโยงไปถึง ศิลปะ วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของตัวเอง

โดยสรุปในประเด็นนี้ก็คือมีผู้เชื่อทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิดและปรัชญาในการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล และอาจจะป็นแนวคิดหรือปรัชญาในการพัฒนาประเทศด้วย แต่มีผู้เชื่อด้วยเช่นกันว่าเศรษฐกิจพอเพียงมิใช่แนวคิด เท่านั้น ทั้งนี้เพราะเป็นความคิด ที่ผ่านการปฏิบัติและได้ผลที่พิสูจน์ได้จริงมาในระดับหนึ่งแล้ว แต่เป็นการเริ่มจากจุลภาคเพื่อจะนำไปสู่ข้อสรุปในระดับมหภาค ซึ่งเป็นจุดที่ทุกฝ่ายมีความเห็นร่วมกัน และที่มีความเห็นร่วมกันอีกก็คือ ถ้าจะให้ป็นแนวคิดหรือทฤษฎีที่จะทำการพัฒนาในระดับมหภาค คงจะต้องมีการคิดให้ชัดเจนยิ่งกว่านี้ ควรที่จะนำไปสู่การกำหนดป็นนโยบายของประเทศและสามารถนำมาปฏิบัติได้จริง ซึ่งจะต้องผ่านการวิจัยและค้นคว้าอย่างจริงจังอีกระดับหนึ่ง

ควรมีการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐศาสตร์แนวใหม่หรือไม่

ถ้าหากจะพิจารณาจากการวิเคราะห์ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวคิดของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในข้อ (3) ที่อธิบายในหัวข้อที่แล้ว จะเห็นได้ชัดว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงขึ้นมาเป็นเศรษฐศาสตร์แนวใหม่เพราะเนื้อหาหลักของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นก็มุ่งเน้นที่จะเสนอให้ผู้ผลิตหรือผู้บริโภค พยายามเริ่มต้นผลิตหรือบริโภคภายใต้ขอบเขตจำกัดของรายได้หรือทรัพยากรที่ตัวเองมีอยู่ไปก่อน โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ด้วยตนเอง และลดภาวะการเสี่ยงจากความไม่สามารถควบคุมระบบตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักยังเตือนว่าการลดการพึ่งพาสถานการณ์และเพิ่มการพึ่งพาตัวเองมากขึ้นไม่จำเป็นเสมอไปที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เพราะในความหมายหนึ่งของการลดการพึ่งพาสถานการณ์นั้นคือการลดทางเลือกของโอกาสลง และอาจจะมีผลในการเพิ่มความเสี่ยงก็เป็นได้

ในขณะที่มีอีกส่วนหนึ่งเห็นว่าอาจจะต้องพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ เหตุผลส่วนหนึ่งก็คือการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระยะที่ผ่านมาจนถึงแม้จะทำให้ความยากจนสัมบูรณ์ (absolute poverty) ลดลง แต่ก็มีผลทำให้เกิดความยากจนสัมพัทธ์ (relative poverty) เพิ่มมากขึ้น ช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างคนในประเทศเพิ่มมากขึ้น ชุมชนในชนบทเป็นจำนวนมากประสบภาวะความล้มสลาย และผลพลอยเสียที่ตามมาก็คือได้สร้างทัศนคติในการพึ่งพา (attitude of dependency) ให้แก่ชาวชนบทเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีโอกาสสังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชนบทอย่างใกล้ชิด อันเป็นผลจากการที่พระองค์ได้ทำงานใกล้ชิดกับพลกนิกรของพระองค์ในชนบท ดังนั้นแทนที่จะเน้นการขยายการผลิตเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการบริโภค พระองค์จึงทรงเห็นว่าน่าจะเปลี่ยนมาเป็นการลดความฟุ่มเฟือยและทำอย่างไรจึงจะทำให้คนไทย ครอบครั้ว และชุมชนเข้มแข็ง เศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ปฏิเสธความฟุ่มเฟือย คือฟุ่มเฟือยได้ตามอัตภาพ เนื่องจากคนส่วนใหญ่ของประเทศมิได้ใช้จ่ายตามอัตภาพ แต่มักจะใช้จ่ายเกินตัว เกินฐานะการหาได้

โดยปกติวิชาเศรษฐศาสตร์จะสนใจปัญหาของประเทศในระดับมหภาคและเชื่อว่าการแก้ปัญหาด้วยการปรับโครงสร้างและจัดการทางสถาบันแล้วให้คนในสังคมปรับตัวไปตามสถาบันและโครงสร้างที่เปลี่ยนไปจะช่วยให้แก้ปัญหาได้ แต่เนื่องจากพระองค์เริ่มจากการปฏิบัติจริงกับคน พระองค์ท่านจึงเริ่มจากคน จากครอบครัว และชุมชน ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการในการศึกษาและเข้าใจปัญหาเศรษฐศาสตร์ แตกต่างไปจากแนวที่เคยเรียนเคยสอนกันมาในสถาบันอุดมศึกษา ปัจจัยที่สำคัญซึ่งไม่ได้รับความสนใจจากนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็คือปัจจัยด้านวัฒนธรรม ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละท้องถิ่นและมีพลัง ถ้าหากสามารถนำมาใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ได้ ในกรณีที่ชุมชนมีความเป็นกลุ่มเป็นก้อน และมีวัฒนธรรมของตนเองค่อนข้างจะเหนียวแน่น เมื่อนำปัจจัยวัฒนธรรมเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญ ชุมชนและองค์ประกอบของชุมชน ก็จะกลายเป็นปัจจัยที่มีพลังในทางเศรษฐกิจเป็นทุนทางสังคมอันสำคัญของชุมชนเอง ดังนั้นพระองค์จึงทรงเน้นชุมชน กลุ่ม และสหกรณ์ ซึ่งในเรื่องนี้อาจจะต้องทำความเข้าใจเพิ่มขึ้นในส่วนที่ต่างกันระหว่างกลุ่ม องค์กร กับเศรษฐกิจระบบตลาด ซึ่งอาจจะต้องทำความเข้าใจหรือพิจารณาตลาดในรูปแบบที่แตกต่างไปจากตลาดของการแข่งขัน อย่างที่นักเศรษฐศาสตร์มีความคุ้นเคย

ถ้าหากทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจในแนวทางนี้ อาจจะต้องมีการเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยเน้นการสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชน ระดับตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัดเป็นหลัก โดยเน้นกลยุทธ์ในการสร้างความพอเพียง ในระดับพื้นที่แต่ละระดับเป็นต้น ซึ่งจะมีผลต่อไปถึงการที่จะต้องมีการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดิน ให้สอดคล้องกันมากยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจจากมุมมองที่เน้น **คน ครอบครัว ชุมชน** ย่อมแตกต่างจากการวิเคราะห์ปัญหาที่เริ่มจากกระบวนการผลิตและการทำงานตามกลไกตลาด เน้นประสิทธิภาพที่เกิดจากการแบ่งงานกันทำอย่างแน่นอน แต่ในขณะเดียวกันก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่าประเทศไทยจะต้องผูกพันอยู่อย่างใกล้ชิดกับระบบการค้าของโลก ดังนั้นการวิเคราะห์ด้วยมุมมองจากเศรษฐกิจพอเพียงจึงมิได้ปฏิเสธระบบการค้าของโลก แต่ไม่ต้องการที่จะเน้นเรื่องการผลิตเพื่อการค้าเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องมีความสามารถพึ่งตัวเองได้ และมีความสุขด้วย ซึ่งน่าจะพิจารณาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะวิชาเศรษฐศาสตร์แนวใหม่ด้วยหรือไม่?

วิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่แล้วในปัจจุบันจะประยุกต์เข้ากับเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่

เห็นได้ชัดเจนว่าถ้าหากไม่นำจริยธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งเป็นรากของจริยธรรมในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ย่อมสามารถที่จะประยุกต์วิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ให้เข้ากับเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดี โดยมีจุดต่างที่สำคัญที่ควรจะต้องชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนก็คือในวิชาเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปจะเน้นว่าจะอยู่ที่จุดมากที่สุด หรือสูงที่สุด (maximization) เช่นกำไรสูงสุด (profit maximization) หรือต่ำที่สุด (minimization) เป็นต้นว่าต้องทำให้ต้นทุนต่ำสุด (cost minimization) หรือในบางกรณีอาจจะใช้ในสถานะการณ์ที่ดีที่สุด (optimization) แต่เศรษฐกิจพอเพียงจะเน้นประเด็นเดียวคือความพอเพียงหรือจุดที่ดีที่สุด (optimization) ทั้งนี้เพราะเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต้องการที่จะเน้นให้คนเกิดความโลภ และขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการให้เกิดความขาดแคลนจนเกิดเป็นความทุกข์ยาก

แต่จุดที่เป็นประเด็นร่วมกันที่สำคัญของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักกับเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือบริหารความเสี่ยงหรือการกระจายความเสี่ยง ซึ่งเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมีความเห็นเพิ่มเติมว่าการพึ่งตนเอง โดยการลดการพึ่งพาดตลาด หรือการกระจายความเสี่ยงโดยการปลูกพืชหลายชนิด ก็อาจจะไม่เป็นหลักประกันที่ดีในการลดความเสี่ยง ในทางตรงกันข้ามอาจจะพิสูจน์ได้ในบางกรณีว่าการพึ่งการค้าอาจจะช่วยลดความเสี่ยงได้ หรือแทนที่จะกระจายความเสี่ยงด้วยการปลูกพืชหลายชนิด แต่กระจายความเสี่ยงด้วยการมีรายได้จากหลายแหล่ง ทำให้ลดความจำเป็นของความสลับซับซ้อนจากการปลูกพืชหลายชนิด เนื่องจากอาจจะมีต้นทุนด้านเวลาสูงเกินไป เป็นต้น ดังนั้นหลักของ **ความพอดี และมีเหตุผล** ซึ่งถ้าหากแปลเป็นภาษาเทคนิคที่ใช้ในวิชาเศรษฐศาสตร์คือ optimization กับ rationality ก็สามารถใช้วิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักตามปกติได้โดยไม่ขัดแย้ง และสามารถนำไปประยุกต์ได้ในทุกกรณีและทุกภาคของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยที่เนื่องจากเศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานย่อมมีมุมมองที่รอบด้านมากกว่า และช่วยลดความผิดพลาดจากการด่วนไปสู่ข้อสรุปเร็วเกินไปได้

ในทางตรงข้ามถ้าหากจะนำเอาคุณค่าหรือข้อเท็จจริงบางประการที่อยู่นอกเหนือความเข้าใจของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมาพิจารณาประกอบด้วย การใช้เศรษฐศาสตร์กระแสหลักเข้าไปวิเคราะห์แต่เพียงอย่างเดียวย่อมก่อให้เกิดความจำกัด เนื่องจากพื้นฐานทางความคิดของวิชาที่ได้พัฒนา มาอยู่ภายใต้กรอบความคิดที่แคบกว่าก็อาจจะเป็นได้เช่นกัน

ประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้หรือไม่

เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงถึงแม้ว่าจะมีพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสมาตั้งแต่ปี 2517 แต่เป็นที่เริ่มเข้าใจกันแพร่หลายมากขึ้น ก็เมื่อพระองค์ทรงนำตัวอย่างของทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นรูปธรรมของการจัดการน้ำและการเกษตร ที่สามารถช่วยให้เกษตรกรรายย่อยดำรงชีพอยู่ได้ด้วยตัวเอง ตั้งแต่ปี 2537 เป็นต้นมา ส่วนเศรษฐกิจพอเพียงในลักษณะการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมนั้น ผู้บริหารระดับสูงของประเทศตลอดจนนักวิชาการเป็นจำนวนมากเพิ่งจะมาตระหนักอย่างแท้จริงก็ภายหลังจากที่ประเทศไทยต้องตกอยู่ในภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทยในปี 2540 นอกจากนั้นภาพเศรษฐกิจพอเพียงในความเข้าใจของผู้บริหารประเทศและนักวิชาการก็ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับทฤษฎีใหม่ ภาคการเกษตร และเศรษฐกิจในชนบทของไทย จึงทำให้เกิดแนวโน้มที่จะเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจะใช้ได้ดีก็เฉพาะสำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีอำนาจต่อรองในตลาดต่ำ หรือมีต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (transaction cost) สูงเกินไป

อีกทั้งเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายที่มีความเฉพาะเจาะจงคือพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถึงแม้จะนำไปใช้ได้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในทุกกรณีแต่ถ้าหากนำประเด็นเรื่องคน ครอบครัว และชุมชน ซึ่งมีจุดเน้นและเป็นปัจจัยที่ไม่เป็นที่คุ้นเคยมากนักของเศรษฐกิจระบบตลาด ทำให้มีแนวโน้มที่จะเข้าใจได้ว่าเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะใช้ได้ดีกับการพัฒนาในภาคชนบทของไทย เพราะมีประเด็นในเรื่องวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับคน ครอบครัว และชุมชน อย่างชัดเจน ทำให้กลายเป็นข้อจำกัดที่จะนำไปประยุกต์เข้ากับภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับระบบตลาด เช่นการค้าระหว่างประเทศ การเงินและหลักทรัพย์ ภาคอุตสาหกรรม และบริการโดยทั่วไป

แต่ถ้าหากใช้ความหมายที่กว้างของเศรษฐกิจพอเพียง คือความพอประมาณและมีเหตุผล ซึ่งถ้าจะใช้ภาษาเทคนิคทางเศรษฐศาสตร์ก็คือ optimization through proper risk management หรือการทำให้ดีที่สุดโดยมีการจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสม ย่อมสามารถประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียงเข้ากับภาคเศรษฐกิจทุกสาขาของประเทศได้ เนื่องจากประเด็นหลักก็คือการบริหารความเสี่ยงขั้นต่ำ (downside risk management) แต่ขณะเดียวกันเศรษฐกิจพอเพียงก็เน้นการไม่โลภไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วย ในประเด็นนี้ถ้าหากจะให้เศรษฐกิจพอเพียงทำหน้าที่ในแง่สร้างความยับยั้งชั่งใจให้แก่มนุษย์ที่ยังมีความโลภ เพราะถูกครอบงำด้วยความไม่รู้หรืออวิชชาโดยไม่รู้จักรักษาใจตนเองนั้นคงเป็นไปได้ ซึ่งตรงนี้ถ้าหากจะใช้เศรษฐกิจพอเพียงให้บังเกิดผลอย่างแท้จริงต้องเป็นหน้าที่ของรัฐที่ตั้งกฎกติกา ในการสร้างระบบแรงจูงใจ บทลงโทษ หรือมาตรการทางด้านภาษีอากร หรือกล่าวโดยสรุปก็คือ ใช้เครื่องมือทาง

กฎหมายและเครื่องมือทางการเงินที่รัฐมีอยู่เพื่อให้เกิดความ "พอเพียง" แก่ผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจ (economic agent) ก็เป็นสิ่งที่เหมาะสม ที่สำคัญที่สุดก็คือมาตรการเหล่านี้ทั้งหมดจะต้องเป็นมาตรการที่เปิดเผย และไม่เปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้สิทธิในด้านอรรถวิญชัย เพื่อแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ (rent seeking) ได้ ก็จะเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้สามารถนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

ตัวอย่างของความล้มเหลวที่ผ่านมาที่เป็นส่วนหนึ่งของวิกฤติทางเศรษฐกิจก็เพราะว่า รัฐเข้าไปประกันความเสี่ยงทางการเงินสูงเกินไปจนเกิดสถานะการฉ้อฉลต่อคุณธรรม (moral hazard) ทำให้ประชาชนโดยทั่วไปมีพฤติกรรมในการเสี่ยงสูงเกินไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือระบบได้ส่งเสริมให้คนเกิดความโลภ ดังนั้นเพื่อที่จะแก้ปัญหา รัฐจึงต้องสร้างระบบที่ทำให้คนไม่โลภมากและไม่เอาเปรียบผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ในการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับสาขาเศรษฐกิจอื่นๆ ทั้งหมดของไทย โดยหลักการแล้วย่อมมีความเป็นไปได้ แต่จะต้องเริ่มต้นจากความเข้าใจของรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ที่จะต้องสร้างกรอบกติกาที่ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม ไม่ให้โลภมากและไม่เอาเปรียบผู้อื่น โดยที่จะต้องมีการปฏิรูปที่โปร่งใสและไม่ต้องอาศัยอรรถวิญชัยของเจ้าหน้าที่ในประเด็นเหล่านี้ย่อมต้องอาศัยการวิจัยค้นคว้าเพิ่มเติมในรายละเอียดในแต่ละเรื่อง ทั้งนี้เนื่องจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจในภาคต่างๆ ที่มีความหลากหลายย่อมต้องอาศัยความเข้าใจที่ลึกซึ้งในการวางกรอบกติกาที่จะไม่ก่อผลกระทบในทางลบ

กล่าวโดยสรุปในกรณีนี้ก็คือ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกภาคของเศรษฐกิจ ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเฉพาะแต่ภาคการเกษตรหรือภาคชนบท แม้แต่ภาคการเงิน ภาคอสังหาริมทรัพย์ และการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นภาคที่สร้างปัญหาให้เศรษฐกิจของไทยก็สามารถประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยใช้หลัก optimization through proper risk management แต่จะต้องมีเงื่อนไขประกอบกับกรอบกติกาที่ชัดเจนโดยรัฐ เพื่อลดความโลภและการเบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งจะต้องมีการวิจัยค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างละเอียดในแต่ละกรณี ว่าควรจะเป็นเช่นใดในโอกาสต่อไป และถ้าหากทุกคนในประเทศมีความเห็นร่วมกันว่าประเด็นนี้เป็นประเด็นเร่งด่วนที่ควรศึกษา ก็ควรที่จะเริ่มลงมือศึกษาค้นคว้ากันตั้งแต่บัดนี้

จะใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดในแผนฯ 9 ได้หรือไม่

วิกฤติทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในปี 2540 ประกอบกับพระราชปรารภที่แสดงถึงความห่วงใยต่อทิศทางการพัฒนาประเทศของพระองค์ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นเหตุผลที่ดีที่ประเทศไทยจะพิจารณานำเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545 - 2549) โดยจะเห็นได้ชัดจากกรณีที่ได้อภิปรายไปแล้วก็คือ สำหรับภาคเศรษฐกิจในชนบท เริ่มจากเศรษฐกิจในครอบครัว ชุมชน ในระดับอำเภอ และจังหวัดนั้น ได้มีแนวความคิดในเรื่องดังกล่าวชัดเจน

แล้วในระดับหนึ่ง โดยมีความหมายสำคัญคือ การสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนทั้งในทาง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่จำเป็นจะต้องสอดประสานเป็นเนื้อเดียวกันและจะต้องมี ลักษณะที่หลากหลายในลักษณะที่มีใช่เป็นพิมพ์เขียว นั่นก็คือมาตรการที่จะกระตุ้นให้ชุมชนได้มีการ ปรีกษาหาหรือ คิดค้นหาแนวทางที่จะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของตนเอง

ประเด็นที่สำคัญที่สุดก็คือจะต้องพยายามค้นพบความต้องการที่แท้จริงของชุมชนใน ระดับต่างๆ ด้วยตัวของชุมชนเอง ไม่ว่าจะเป็นระดับหมู่บ้าน ตำบล หรืออำเภอ เพื่อที่จะสามารถผลิต เพื่อสนองความต้องการของชุมชนเองในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงได้ในระดับหนึ่ง ทรายที่ยังมีความได้ เปรียบอันเนื่องมาจากต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (transaction cost) สูงเกินไป ส่วนในกรณีที่มีความได้ เปรียบเหนือกว่าอันเป็นผลจากประสิทธิภาพและการแบ่งงาน ก็ยังคงจะเป็นบทบาทของเศรษฐกิจระบบ ตลาดในระดับหนึ่ง แต่จะต้องมีการพัฒนาขีดความสามารถของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สำหรับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ นั้นประเด็นสำคัญอยู่ที่ optimization through proper risk management และการที่จะทำให้ผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจ (economic agent) บริหารความเสี่ยงใน ลักษณะที่เกิดผลดีที่สุดนั้น จะต้องประกอบด้วยความสามารถในการจำกัด ความโลภ (greed) และ ความสามารถในการเอาเปรียบผู้อื่น หรือการเบียดเบียนผู้อื่นให้อยู่ภายในขอบเขตที่ควรจะเป็น ประเด็น นี้จะต้องมีงานวิจัยสนับสนุนในกรณีต่างๆ อีกมาก แต่ในส่วนของแผนพัฒนา ฉบับที่ 9 จำเป็นต้องสร้าง ความตระหนักเช่นนี้ให้เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้มีการศึกษาค้นคว้าและนำมาตราการที่จะจำกัดความโลภ และความสามารถเอาเปรียบผู้อื่นให้อยู่ในขอบเขตที่สมควร ซึ่งจะเป็นผลดีแก่ระบบเศรษฐกิจค้าขาย (trade economy) หรือระบบเศรษฐกิจตลาดด้วยเช่นกัน เพราะตลาดจะทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ และไม่มีต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (transaction cost) ที่สูงเกินไป ถ้าผู้ดำเนินการทางเศรษฐกิจ (economic agent) ถูกควบคุมพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดปัญหาในการสร้างต้นทุนให้กับตลาดโดยไม่จำเป็น หรือสร้างความด้อยประสิทธิภาพให้กับระบบตลาด (อีกทั้งเป็นการละเมิดจรรยาบรรณทางศีลธรรม – ethical code) ได้ด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวจึงเห็นได้ชัดว่าโดยหลักการ ไม่มีประเด็นที่จะต้องสงสัยเลยว่า ควร จะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปกำหนดใช้ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 9 (2545 - 2549) หรือไม่ ประเด็นที่จะต้องพิจารณาที่สำคัญจึงมีเพียงประเด็นเดียวก็คือ จะรวมเข้าไป อย่างไรจึงจะไม่เป็นการบิดเบือนพระราชประสงค์ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และจะบรรจุเข้าไป ในแผนอย่างไร จึงจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ประเด็นที่ควรจะนำมาพิจารณาประกอบหรือนำไปศึกษาต่อ

ถึงแม้ในการสังเคราะห์งานชิ้นนี้จะชี้ประเด็นค่อนข้างจะชัดต่อคำถามที่ว่า เศรษฐกิจ พอเพียงเป็นแนวคิดเศรษฐศาสตร์หรือแนวคิดที่อยู่เหนือเศรษฐศาสตร์ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้คำนิยาม เศรษฐกิจแบบพอเพียงในความหมายใดมาประยุกต์ใช้ ถ้าหากเอาแนวคิดที่มีธรรมในพุทธศาสนา

ประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงก็จะอยู่เหนือแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แต่ไม่อยู่เหนือเศรษฐศาสตร์เพราะสามารถอธิบายได้ดีด้วย “พุทธเศรษฐศาสตร์” ซึ่งจะมีการอธิบายต่อไปในภายหลัง แต่ถ้าหากจะทำความเข้าใจที่ย่นย่อคือ ความ“พอประมาณ” และ “ความมีเหตุผล” ก็อาจจะอธิบายด้วยเศรษฐศาสตร์กระแสหลักได้ ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

ประเด็นที่ควรจะนำมาพิจารณาประกอบหรือนำไปศึกษาต่อนั้นก็คือนำเอาแนวคิดตามพระราชดำรัสดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลดีแก่ระบบเศรษฐกิจทั้งหมดของประเทศไทยได้อย่างไร ตัวอย่างเช่นในกรณีของภาคชนบทนอกจากจะเน้นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามแนวพระราชดำรัสทฤษฎีใหม่แล้ว มีปัญหาว่าในพื้นที่ที่สภาพภูมิศาสตร์ไม่เหมาะสม หรือฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนไม่เอื้อที่จะสามารถใช้ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ได้ จะมีหนทางดัดแปลงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับบุคคลเหล่านี้ได้อย่างไร

นอกจากนั้นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่นั้นจะสามารถดำเนินไปได้ด้วยดีภายใต้สถานะการณ์ที่ “ชุมชน” มีความเข้มแข็ง นั่นก็คือขั้นแรกชุมชนมีศักยภาพหรือขีดความสามารถที่จะช่วยเหลือตัวเองได้ในระดับหนึ่ง ปัญหาที่ตามมาก็คือทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนจากศักยภาพที่มีอยู่ให้กลายเป็นขีดความสามารถที่แท้จริงของชุมชน ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาประเด็นในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมร่วมกัน หรือรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอันมีผลประโยชน์ร่วมกันของชุมชน ก็จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่เป็นทางการขององค์การปกครองท้องถิ่นที่มีอยู่ในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล สุขาภิบาล ซึ่งจะเปลี่ยนเป็นเทศบาลทั้งหมด ตั้งแต่เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนครเมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร ตลอดจนองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นต้น จะจัดความสัมพันธ์อย่างไรระหว่างประชาสังคม (civil society) ในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ให้ประสานสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่มีอยู่ และสร้างเงื่อนไขให้เกิดมีเศรษฐกิจพอเพียงในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น หรือลดสัดส่วนของระบบเศรษฐกิจตลาดในกรณีที่มีต้นทุนการแลกเปลี่ยน (transaction cost) สูงเกินไป จนเกิดภาวะที่ตลาดไม่สามารถทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ปัญหาที่ต้องทำการศึกษาต่อไปก็คือ นอกจากจะช่วยให้ชุมชนในชนบทมีความสามารถในการพึ่งตัวเองได้ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว จะมีวิธีการจัดการแก้ปัญหาชุมชนที่ยากจนในเมืองได้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่บุคคลเหล่านี้ไม่มีญาติมิตร หรือพื้นที่ทำกินในชนบทอีกต่อไป จะมีวิธีการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้ากับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนกลุ่มนี้ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นในเมืองใหญ่ๆ ได้อย่างไร การส่งเสริมให้มีการประกอบการธุรกิจชุมชน หรือธุรกรรมทางเศรษฐกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงแก่กลุ่มบุคคลเหล่านี้จะเป็นไปได้หรือไม่อย่างไร

นอกจากเศรษฐกิจในภาคชนบทและเศรษฐกิจภาคเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่
ยากจนในเมืองแล้ว ประเด็นที่มีความสำคัญมากที่สุดและมิได้มีการกล่าวถึงโดยตรงมากนักในพระราช
ดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง นั่นก็คือทำอย่างไรจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศมีภูมิคุ้มกันความเสี่ยงและ
ความไม่เสถียรภาพ จากการไหลเข้าออกของเงินทุนระหว่างประเทศอย่างรวดเร็วโดยไม่ปิดกั้นหรือ
ทำลายโอกาสหรือผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจเสรี ในยุคที่โลกถูกย่น
ย่อให้เล็กลงเนื่องจากการปฏิวัติของเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ในประเด็นนี้จำเป็นต้องมีการศึกษาเพิ่ม
เติมในการที่จะประยุกต์พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงในเข้ากับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจใน
ภาคอุตสาหกรรมของประเทศ ที่นอกเหนือจากอุตสาหกรรมแปรรูปที่ได้จากผลผลิตภาคการเกษตรหรือ
ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น

นอกจากภาคอุตสาหกรรมแล้ว ภาคบริการที่ประกอบด้วยภาคบริการส่วนบุคคล
(personal services) อันได้แก่บริการการศึกษา บริการสุขภาพอนามัย บริการด้านการบันเทิง พักผ่อน
หย่อนใจ และการท่องเที่ยว อีกส่วนที่มีความสำคัญมากและเป็นภาคที่อาจจะสร้างปัญหาให้กับระบบ
เศรษฐกิจทั้งประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาคือ ภาคบริการทางการเงิน การ
ธนาคาร และอสังหาริมทรัพย์ โดยที่ภาคเศรษฐกิจดังกล่าวมักจะทำหน้าที่ตอบสนองการขยายตัวของธุ
กรรมทางการเงินได้ดีเป็นพิเศษ ภายหลังจากภาคเศรษฐกิจที่แท้จริง (real economic sector) ถึงจุดอิม
ตัวแล้ว อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ (bubble economy) ที่ผ่านมา ซึ่งมี
ประเด็นที่สำคัญก็คือ ทำอย่างไรจึงสามารถควบคุมพฤติกรรมความเสี่ยงในการแสวงหากำไร หรือถ้าหาก
ใช้ภาษาของเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ การควบคุมความโลภให้อยู่ภายในขอบเขตจำกัด เมื่อการลงทุนใน
ภาคธุรกิจที่แท้จริงถึงจุดอิมตัว ทั้งนี้เพราะบทบาทที่สำคัญของภาคธุรกิจการเงินนั้นมีเพียงอย่างเดียว
นั่นคือการช่วยให้ภาคเศรษฐกิจที่แท้จริงขยายตัวภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากร สภาวะแวดล้อม และ
เทคโนโลยีที่มีอยู่เต็มขีดความสามารถ แต่หลังจากนั้นถ้าหากภาคธุรกิจการเงินจะขยายตัวต่อไปด้วยแรง
เฉื่อยภายในตัวเอง ย่อมจะต้องประสบกับปัญหาเศรษฐกิจฟองสบู่ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว กรณีนี้จำเป็นต้อง
คำนึงถึงมาตรการที่จะลดแรงจูงใจที่ทำให้มีการตัดสินใจเสี่ยงเกินความเพียงพอ หรือเกินความพอดี

อีกภาคหนึ่งซึ่งนักเศรษฐศาสตร์จำเป็นต้องให้ความสำคัญในการที่จะนำแนวพระ
ราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ให้บังเกิดผลดีอย่างแท้จริง โดยที่ยังไม่มีการศึกษาในเรื่องเหล่านี้มากนัก
นั่นก็คือในภาคเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการค้าระหว่างประเทศ การลงทุนระหว่าง
ประเทศ ซึ่งคงจะต้องมีการตั้งคำถามต่อไปว่า ควรจะมีการจัดการกับปัญหาเหล่านี้อย่างไร มีวิธีการอย่าง
ไรที่จะเข้าไปแทรกแซงเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมในความสามารถของการแข่งขัน อันจะบังเกิดเป็นผลดี
แก่ผู้เล่นทุกฝ่าย หรือทำอย่างไรจะช่วยให้การลงทุนระหว่างประเทศก่อให้เกิดผลดีแก่ผู้ลงทุนและผู้รับการ
ลงทุนมากที่สุด โดยมีผลเสียที่จะเกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายน้อยที่สุด ประเด็นทั้งหมดนี้ล้วนแต่เป็นประเด็น
ใหญ่ ซึ่งต้องการการศึกษาการเข้าใจในแต่ละเรื่องแต่ละประเด็นอย่างถี่ถ้วน และถ้าเมื่อเริ่มมีการดำเนิน

การเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแล้ว จะต้องมึผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจอย่าง สำคัญของประเทศในที่สุด

สิ่งซึ่งต้องพึงระวังอย่างเป็นพิเศษ ซึ่งจะส่งผลในการขัดพระราชประสงค์ของพระเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง ถ้าหากจะมีความพยายามทำให้พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกลายเป็นสูตร สำเร็จ และพยายามนำมาประยุกต์ใช้เหมือนกันทั่วประเทศ เพราะนั่นจะเป็นการทำลายพระ ราชดำริอย่างแยบยลที่สุด เนื่องจากประวัติศาสตร์ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทยได้พิสูจน์ให้ เห็นแล้วในระยะเวลา 150 ปี ที่ผ่านมานับตั้งแต่ประเทศไทยเปิดประเทศให้กับโลกตะวันตกอย่างจริงจัง ยังไม่มีบทเรียนใดที่ชี้ให้เห็นว่ามีสูตรสำเร็จที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศได้ ถึงแม้ในระยะเวลา ที่ผ่านมาไม่นานนี้จะมีบุคคลจำนวนหนึ่งพยายามจะนำเอาแนวคิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์มาใช้ในประเทศ ไทยในลักษณะสูตรสำเร็จก็ตามที่ เช่นเดียวกันกับผู้พยายามจะประยุกต์สูตรสำเร็จของระบบเศรษฐกิจ เสรีใหม่ (neo – liberalism) ที่จะประยุกต์ใช้กับประเทศไทย จนส่งผลให้เกิดผลวิกฤตทางเศรษฐกิจที่ผ่าน มา ดังนั้นพระราชดำริและพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีสูตรสำเร็จ ซึ่งไม่ใช่ทั้งเศรษฐกิจสังคมนิยม หรือสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ และก็ไม่ใช่เศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ แต่เป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย ที่มีพุทธศาสนาเป็นรากของวัฒนธรรมดังกล่าวซึ่งไม่มีสูตรสำเร็จ แต่ ชอบที่ทุกคนจะสามารถเข้าถึงได้ด้วย “ปัญญา” ดังนั้น “ปัญญา” จึงเป็นจุดเน้นที่สำคัญซึ่งตรงข้ามกับ “สูตรสำเร็จ” ที่ไม่ต้องการหรือไม่อาศัย “ปัญญา”

ดังนั้นถึงแม้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะได้วางแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงเอาไว้ใน ระดับหนึ่งสำหรับภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเกษตรกรรายย่อยที่มีเงื่อนไขสามารถปฏิบัติ ตามแนวพระราชดำริได้กับแนวคิดการพัฒนาในภาคชนบทของไทย แต่ก็ยังมีภาคเศรษฐกิจอื่นๆ อีกมาก ที่จะต้องทำความเข้าใจกับพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง และนำไปประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม เศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเพียงก้าวแรกที่อาจจะสร้างภูมิคุ้มกันให้เศรษฐกิจของประเทศไทยได้ใน อนาคต และช่วยทำให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวเดินต่อไปบนเส้นทางแห่งความพอเพียง ในความหมาย ของความพอสมควรหรือความพอประมาณและมีเหตุผล ส่วนวิธีการที่นำไปปฏิบัติให้บังเกิดผลจริงใน ทางปฏิบัติแก่ภาคเศรษฐกิจเหล่านั้น จำเป็นจะต้องมีการศึกษาให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ อีกมาก

เศรษฐกิจพอเพียงในทัศนะของผู้สังเคราะห์

ในฐานะที่ผู้สังเคราะห์ได้รับการศึกษาตามแนวทางเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก อีกทั้งใน ระยะเวลาหนึ่งก็มีความสนใจที่จะศึกษาเศรษฐศาสตร์แนวมาร์กซิสต์ และปัจจุบันสนใจศึกษาพุทธเศรษฐ ศาสตร์ มีความเข้าใจอย่างชัดเจนว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมิได้เป็นแนวคิดหรือปรัชญาที่อยู่เหนือพุทธ เศรษฐศาสตร์ แท้ที่จริงแล้วเศรษฐกิจพอเพียงก็คือส่วนหนึ่งที่เป็นสาระสำคัญของพุทธเศรษฐศาสตร์ ทั้งนี้ เพราะพุทธศาสนาที่รู้จักกันโดยทั่วไปในหมู่พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยที่เรียกว่า พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท นั้น มิใช่ศาสนาในความหมายของคำว่า “religion” ของตะวันตกที่เริ่มจากฐานความเชื่อ ซึ่งสามารถ

พิสูจน์ให้เห็นได้โดยง่ายว่าวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่พัฒนาจากแนวคิดตะวันตก ซึ่งแม้จะพยายามอ้างความเป็นวิทยาศาสตร์ก็มีพื้นฐานมาจากเชื่อบางอย่างเช่นกัน เช่นเชื่อว่ามีมนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ (economic man) มนุษย์มีเหตุผล (rational) และมนุษย์พยายามแสวงหาความพึงพอใจสูงสุด (maximize utility) ส่วนที่เป็น "วิทยาศาสตร์" จริงของเศรษฐศาสตร์ตะวันตกคือการใช้คณิตศาสตร์เป็นเครื่องมือในการลดทอนตรรกะ (logical deduction) เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปบนพื้นฐานของความเชื่อดังกล่าว ที่ไม่มีวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่จะนำมาพิสูจน์ความเชื่อเหล่านั้นได้

ในทางตรงข้ามถ้าใช้มาตรฐานของตะวันตก พุทธศาสนามีชื่อ "ศาสนา" และมีชื่อ "ปรัชญา" ซึ่งมีสถานะภาพเป็นแค่เพียง "แนวคิด" แต่เป็นวิธีการปฏิบัติให้บรรลุผลจริง คือการ "พ้นทุกข์" ดังนั้นถ้าจะให้สามารถเทียบเคียงกับความหมายที่ใกล้เคียงกับความคิดตะวันตกที่ปัญญาชนของไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาทั้งทางตรงและทางอ้อม จะอธิบายว่าพุทธศาสนาคือคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าจะเทียบกับความหมายในตะวันตก พุทธเศรษฐศาสตร์จะมีสถานะภาพไม่แตกต่างไปจากเศรษฐกิจแบบมาร์ก แบบของมาร์แชลล์ หรือแบบของเคนส์ หรือชื่ออื่นๆ ที่คุ้นเคยกันในวิชาเศรษฐศาสตร์

พระพุทธเจ้ามิได้เริ่มต้นสอนให้มนุษย์มีศรัทธาหรือความเชื่อ ตรงกันข้ามใน "กาลามสูตร" พระองค์ทรงสอนว่าไม่ควรเชื่อในเรื่องใดบ้างซึ่งอธิบายไว้ถึง 10 ข้อ โดยเฉพาะข้อที่สำคัญที่ควรจะนำมาพิจารณาคือ **ไม่ควรเชื่อเพราะชอบด้วยตรรกะ ไม่ควรเชื่อเพราะสามารถอนุมานได้** ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิเคราะห์แนวทางตะวันตก แต่สิ่งที่ควรเชื่อนั้นคือสิ่งที่แต่ละบุคคลสามารถเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง ที่สามารถบรรลุได้ด้วย "ปัญญา" แต่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องเฉพาะเจาะจงของบุคคลผู้นั้น เพราะวิญญูชนโดยทั่วไปก็สามารถเข้าใจและเห็นด้วยในลักษณะเดียวกันได้เช่นกัน ประเด็นที่ยกมาทั้งหมดเพื่อจะยืนยันว่าพุทธเศรษฐศาสตร์มิได้ตั้งอยู่บนฐานของศรัทธาหรือความเชื่อ ซึ่งทำให้มีสถานะภาพเป็น "ศาสนา" ในความหมายของตะวันตก แต่เป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์และเข้าใจได้ชัดเจนโดยตัวของผูปฏิบัติเอง ดังนั้นพุทธเศรษฐศาสตร์จึงไม่ใช่เป็นเรื่องของ "แนวคิด" หรือ "ปรัชญา" แต่เป็นความรู้ที่ผ่านประสบการณ์หรือการปฏิบัติจริง ดังนั้นพุทธเศรษฐศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการปฏิบัติมิใช่ "แนวคิด" อย่างเช่นกรณีของ "ทฤษฎีใหม่" ก็เป็นทฤษฎีที่ผ่านการปฏิบัติจริง มิใช่มีสถานะภาพเป็นเพียง "แนวคิด"

เศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณ เน้นความพอสมควร นั้นมีรากความคิดจากคำสอนของพระพุทธเจ้าในข้อที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือรู้จักกันโดยทั่วไปว่า "ทางสายกลาง" คำว่าทางสายกลางมิได้มีความหมายว่า แนวทางที่อยู่ระหว่างกลางระหว่างแนวทางที่สุดขั้วสองด้าน ตามที่ส่วนมากมักจะเข้าใจกัน เนื่องจากเป็นคำสอนที่เน้นการปฏิบัติ ทางสายกลางจึงมีความหมายที่ชัดเจนและปฏิบัติได้จริง คือเป็นเส้นทางที่ไม่ข้องแวะกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทั้งสองทางนั่นคือไม่เป็นเส้นทางที่ข้องแวะกับ "กิเลส" และต้องไม่เป็นเส้นทางที่สร้างความ "ทุกข์ทรมาน" ทั้งนี้เพราะเส้นทางทั้งสองไม่

นำไปสู่การสร้างสมมติปัญญา ทั้งนี้พระพุทธเจ้าเองได้ทดลองเส้นทางทั้งสองมาแล้ว คือเส้นทางแห่ง "กิเลส" เมื่อครั้งสมัยเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ และเส้นทางแห่งความทุกข์ทรมาน เมื่อครั้งพยายามแสวงหาสัจธรรมในชีวิต ซึ่งไม่ช่วยให้พระองค์ตรัสรู้ได้ เส้นทางสายกลางจึงเป็น "มรรค" หรือเส้นทางเพียงทางเดียว ที่ทำให้พระองค์ตรัสรู้เป็นอริยะบุคคล หรือพุทธได้ด้วยปัญญา

ดังนั้นในพุทธเศรษฐศาสตร์ "ปัญญา" จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดเพียงปัจจัยเดียว แต่ปัญญาไม่สามารถเกิดขึ้นได้เองอย่างเดียว และข้อนี้เองเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาปัญญา ซึ่งไม่สามารถพัฒนาได้ในสถาบันศึกษาปกติ ทั้งนี้เพราะสถาบันศึกษาส่วนใหญ่จะเน้นได้อย่างมากที่สุดก็คือ ความ "ฉลาด" แต่ปัญญาจะสร้างขึ้นมาได้จะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญอีกสองส่วนคือ ศิลปะ และ สมาธิ ซึ่งรวมกันเรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งจะต้องไปด้วยกันทั้งสามส่วน เพราะศิลปะจะช่วยให้จิตใจมนุษย์ผุดผ่อง อ่อนโยน มีเมตตา กรุณา ทำให้สมาธิสามารถเกิดขึ้นได้ง่าย และเมื่อมีสมาธิและจิตใจที่ติงามแล้วย่อมสามารถเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ โดยไม่ถูกปรุงแต่งด้วย โลกะ โทสะ และโมหะ ได้ง่าย และเนื่องจากสถาบันการศึกษาโดยทั่วไปไม่สามารถสอนให้มนุษย์มีสติได้ สิ่งที่ได้จากสถาบันการศึกษาในที่สุดคือ "ความฉลาด" ที่ไม่ใช่ "ปัญญา" "ปัญญา" จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์โดยเด็ดขาดในที่สุด

เมื่อ "ปัญญา" เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในธรรมหรือคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าจะประยุกต์ "ปัญญา" ให้เข้ากับการผลิตในทางเศรษฐศาสตร์ "ปัญญา" จะต้องเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดแต่เพียงปัจจัยเดียว นั่นก็คือวิถีการผลิตในพุทธเศรษฐศาสตร์เป็นวิถีแห่งปัญญา ซึ่งต่างกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักในปัจจุบัน ที่เน้นทุนเป็นปัจจัยผลิตหลัก (Mode of Production) ผลผลิตที่สำคัญของปัญญาก็คือความสุขหรือลดความทุกข์ให้น้อยลง และถ้าหากจะไปสู่เป้าหมายสุดท้ายของปัญญาก็คือการบรรลุภาวะ "นิพพาน" ซึ่งประกอบด้วย ความ "สะอาด" เนื่องจากการมีสติที่บริสุทธิ์ ความ "สงบ" จากการมีสมาธิ และความ "สว่าง" จากการเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ จึงสามารถอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างได้โดยไม่มีความขุ่นมัวของอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ภาวะดังกล่าวคือภาวะของนิพพาน ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงและมีประสบการณ์ได้แม้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เป้าหมายของมนุษย์แท้ที่จริงก็คือทำอย่างไรจะทำให้ภาวะ "นิพพาน" ดังกล่าว ดำรงอยู่กับมนุษย์แต่ละคนให้นานที่สุด

ดังนั้นเป้าหมายการผลิตและการบริโภคในพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงต้องการที่จะทำให้ระบบทั้งระบบดำเนินต่อเนื่องไปในลักษณะที่ยั่งยืน (sustainable) โดยที่มนุษย์สามารถลดความทุกข์และเข้าถึงความสุขในระดับขั้นต่างๆ โดยเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่นิพพาน ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ดังนั้นจึงต้องการการบริโภคพอประมาณเพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ทรมาน ขณะเดียวกันก็ต้องไม่โลภมากจนเกินไปจนเกิดกิเลส เพราะทำให้ปัญญาไม่เกิดเช่นกัน ประเด็นนี้จึงเป็นหลักของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นความพอประมาณหรือทางสายกลาง ตามความหมายที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งถ้านำปัญญาไปรวม

กับศีล และสมาธิ ก็คือความไม่โลภจนเกินไป และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น ก็จะครบถ้วนตามความหมายของพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง โดยไม่ใช่แนวคิดหรือความเชื่อ แต่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งจะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในความหมายของการสร้างความพึงพอใจสูงสุด (utility maximization) ตามกรอบความคิดของเศรษฐศาสตร์ตะวันตก ทั้งนี้เพราะถ้าพิจารณาจากมุมมองของพุทธเศรษฐศาสตร์ **อรรถประโยชน์ หรือ utility ในความหมายที่เข้าใจได้ง่ายแบบพุทธ ก็คือ "กิเลส"** การเน้นอรรถประโยชน์สูงสุดก็คือการเน้นการมีกิเลสให้มากที่สุด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และเป็นเหตุให้โลกทั้งโลกไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ทั้งๆ ที่มีการใช้ทรัพยากรของโลกอย่างทำลายล้างไปเป็นอันมากแล้ว ทั้งนี้เพราะปัญหาที่ควรแก้ นั่นคือ "ความทุกข์" ไม่ใช่ความยากจน จากข้อเท็จจริงที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ เนื่องจากไม่เน้นความพยายามในการลด "กิเลส" ในขณะที่ "ความยากจน" มีสาเหตุหลักมาจาก "กิเลส" โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากจนในระดับที่สูงกว่าการขาดแคลนปัจจัยสี่ (อันเป็นสาเหตุของความทุกข์ทรมาน) หรือความพอดี หรือความพอเพียง การแก้ความยากจนที่เน้นระดับความพอเพียงโดยไม่ลด "กิเลส" จึงไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ อีกทั้งข้อสมมุติฐานที่ว่ามนุษย์มีเหตุผลก็เป็นข้อสมมุติฐานที่ไม่ถูกต้อง เพราะในความเป็นจริงมนุษย์เกิดมาพร้อมกับความไม่รู้หรือ "อวิชชา" ต่อเมื่อมนุษย์สามารถพัฒนาปัญญาเพิ่มขึ้นมาตามลำดับ อวิชชาหรือความไม่รู้จะค่อยๆ ลดลง และเมื่อนั้นมนุษย์ก็จะค่อยๆ มีเหตุผลมากขึ้น การตั้งข้อสมมุติฐานว่ามนุษย์มีเหตุผล ซึ่งมีความหมายอย่างแคบว่ามนุษย์ยอมทำทุกอย่างเพื่อมุ่งประโยชน์ของตัวเอง ถึงแม้จะเป็นความจริงเป็นส่วนใหญ่แต่ก็ไม่ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของโลกได้ ปัญหาจะแก้ได้ต่อเมื่อมนุษย์มีเหตุผลอันเกิดจากปัญญา

เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเนื้อแท้ก็คือ "พุทธเศรษฐศาสตร์" และเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ถ่ายทอดการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากจากพุทธศาสนาอยู่แล้ว

สรุป

งานสังเคราะห์ความเห็นของนักเศรษฐศาสตร์ต่อเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ ได้จากการถอดแถบบันทึกเสียงการประชุมโต๊ะกลมสองครั้งคือครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2542 เวลา 8.30-12.00 น. ณ โรงแรมเชลทรีแลนด์พลาซ่า และอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2542 เวลา 9.00-15.00 น. ณ โรงแรมมารวยการ์เดน การสังเคราะห์นี้มีได้ลำดับตามความเห็นของผู้ที่ออกความเห็น แต่พยายามให้มีความต่อเนื่องของเนื้อหาที่จะนำเสนอเป็นสำคัญ เริ่มจากการอธิบายเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของสังคมไทยในช่วงระยะเวลาต่างๆ นับตั้งแต่มีพระบรมราชโองการพระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตั้งแต่วันที่ 18 กรกฎาคม 2517 เป็นต้นมา ทั้งนี้เพราะการเข้าใจกับบริบทของสังคมไทยในช่วง ระยะเวลาต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจ พระบรมราชโองการและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระราชดำรัสของ

พระองค์ จะสะท้อนการวิเคราะห์ปัญหาของสังคมไทยตามความเห็นของพระองค์ พร้อมทั้งเสนอแนวทางการแก้ปัญหาเหล่านั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” จึงเป็นปฏิกิริยาของพระองค์ที่มีต่อแนวทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจเป็นหลัก ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 1 จนถึงกลางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่สาม ซึ่งปรากฏช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน เปิดโอกาสให้มีการนำประเด็นเรื่องความเป็นธรรมในสังคมตลอดจนแนวคิดเศรษฐกิจสังคมนิยมที่ควรเข้ามาสู่การอภิปรายในสังคมไทย

เศรษฐกิจพอเพียงในขณะนั้นจึงเป็นข้อเสนอที่เน้นความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศก่อนการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2516 นำไปสู่การต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจระหว่างสังคมนิยมกับเสรีนิยมและการต่อสู้ทางความคิดระหว่างอำนาจนิยมกับประชาธิปไตย จนนำไปสู่การพ่ายแพ้ทางการเมืองและการทหารของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภายในปี 2525 พร้อมกับปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลจากการขึ้นราคาน้ำมันครั้งที่สองของกลุ่มประเทศโอเปค ระหว่างปี 2522/2523 แต่หลังจากปี 2530 เป็นต้นมาเศรษฐกิจของไทยเริ่มฟื้นตัว ซึ่งมีสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งจากการไหลเข้าของทุนจากต่างประเทศ อันเป็นผลจากการที่ญี่ปุ่นถูกบังคับให้ปล่อยค่าเงินเยนลอยตัว หรือที่เรียกว่าข้อตกลงพลาซ่า (Plaza Accords) เมื่อเดือนกันยายน 2528

หลังจากนั้นเป็นต้นมาเศรษฐกิจของประเทศไทยก็ถึงช่วงที่มีการขยายตัวสูงสุดคือเกินร้อยละ 10 ติดต่อกัน 3 ปี ระหว่างปี 2531-2533 ซึ่งเป็นยุคที่สังคมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มผู้ที่มีโอกาสทางสังคม เศรษฐกิจ และ การเมืองเริ่มมีพฤติกรรมการบริโภคที่เน้นความหรูหราและฟุ้งเฟ้อ ขณะที่คนในชนบทส่วนใหญ่ของประเทศยังมีปัญหาหากจณพึ่งตนเองไม่ได้ การล่มสลายของสถาบันครอบครัวและชุมชนในชนบท ภายหลังจากที่ได้ทดลองปฏิบัติตามแนวความคิด “ทฤษฎีใหม่” เป็นระยะเวลากว่า 20 ปี ตามแนวทาง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทตั้งแต่ปี 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีกระแสพระราชดำรัส เรื่อง “ทฤษฎีใหม่” ในฐานะที่เป็นภาคปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมของ “เศรษฐกิจพอเพียง” มาเผยแพร่แก่ผู้บริหารประเทศระดับสูงและพลกนิกรของพระองค์ และได้พระราชทานอย่างต่อเนื่องเหมือนเป็นการย้ำเตือนว่าเศรษฐกิจพอเพียงที่ประเทศไทยกำลังนิยมยินดีกัน ระหว่างช่วง ปี 2536-2539 นั้น เป็นสิ่งที่ไม่จริงยั่งยืนและก่อให้เกิดผลเสียแก่ประชาชนเป็นจำนวนมาก เพราะความโลภเห็นแก่ตัว และการเอาเปรียบของคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งพระราชทานว่า “เป็นภัยที่มาจากจิตใจคน ซึ่งแก้ได้เหมือนกัน แต่ยากกว่าภัยธรรมชาติ”

กระแสพระราชดำรัสดังกล่าวก็ยังมีได้รับการสนองตอบด้วยดีนัก จนกระทั่งเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจในปี 2540 ที่ทำให้นักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปเริ่มตระหนักถึงความสำคัญต่อกระแสพระราชดำรัสของพระองค์ แม้กระนั้นก็ยังมีความสับสนและไม่เข้าใจ เนื่องจากคุ้นเคยกับความคิดที่ใช้ในตะวันตกที่อธิบายคำว่า Self - Sufficient Economy ในความหมายเช่นเดียวกับการปิดประเทศไม่ค้า

ขายกับใคร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงต้องการจะให้เพิ่มสัดส่วนเศรษฐกิจพอเพียง จากที่พระองค์เห็นว่าไม่มีเลยเนื่องจากประเทศเน้นการผลิตเพื่อการค้าทั้งหมด มาเป็นการผลิตเพื่อการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ตัวเองส่วนหนึ่งอันเป็นความหมายที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง และถึงแม้จะเริ่มมีความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียงตามความหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่บางส่วนก็ไปยึดพื้นที่การเกษตร แทนที่จะยึดสัดส่วนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ระหว่างเศรษฐกิจค้าขายและเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเหตุให้พระองค์ต้องมาย้ำความเข้าใจใหม่ในปี 2541 โดยอธิบายในสองความหมายคือความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น หรือความหมายที่นักเศรษฐศาสตร์โดยทั่วไปอาจจะเข้าใจได้ง่ายขึ้น คือความพอประมาณและความมีเหตุผล

จากพระราชดำรัสดังกล่าวเปิดโอกาสให้นักเศรษฐศาสตร์ พยายามตีความหมายโดยแบ่ง ความคิดนักเศรษฐศาสตร์ออกเป็น 4 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งเข้าใจว่าเป็นเรื่องของภูมิปัญญาไทย เป็นการประยุกต์ศาสนาเข้าในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตวิญญาณของคนในประเทศ จึงเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือเศรษฐศาสตร์ กลุ่มที่ตรงกลางอธิบายเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะองค์ประกอบที่สำคัญสามส่วนคือความพอดี ซึ่งมีความหมายคล้ายๆ กับดุลยภาพ (equilibrium) ในวิชาเศรษฐศาสตร์ การลดความเสี่ยงและการพึ่งตนเองโดยที่ความพอดีถูกกำกับด้วยความเสี่ยงและการลดความเสี่ยงขึ้นอยู่กับความสามารถในการพึ่งตนเอง กลุ่มที่สามอธิบายว่าสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก นั่นคือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อจำกัดของรายได้ (budget constraint) อีกทั้งเป็นการบริหารความเสี่ยง (risk management) ที่มีภาวะกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุลซึ่งจะต้องคำนึงถึง การแลกเปลี่ยนและประสิทธิภาพ โดยเศรษฐกิจพอเพียงให้น้ำหนักแก่ความเสี่ยงด้านล่าง (downside risk) เพื่อให้สามารถรับแรงกระแทก (shock resistance) ทำให้ระบบมีเสถียรภาพ ภายใต้หลักการที่ว่าด้วยการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (comparative advantage) และกลุ่มที่สี่ อธิบายว่าเป็นแนวการพัฒนาที่เน้นจากล่างขึ้นบน คือเน้นที่ความพอเพียงของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมในวงกว้าง ตลอดจนถึงระดับประเทศ

ทั้งหมดนี้อาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่าสำหรับสองกลุ่มแรกนั้นใช้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงที่แปลว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ส่วนกลุ่มที่สามนั้นยึดความหมาย พอประมาณและมีเหตุผล ซึ่งไม่ว่าจะตีความหมายอย่างไรเศรษฐกิจพอเพียงนั้นมิใช่เป็นเพียงแนวคิดหรือปรัชญา แต่เป็นข้อสรุปที่ได้จากการปฏิบัติจริง และมีใช่เป็นเพียงเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล แต่น่าจะเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศที่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นวิถีการผลิตของประเทศ และถ้าหากเชื่อตามความคิดนี้ อาจจะต้องพัฒนาความคิดนี้ขึ้นไปสู่แนวทางใหม่ของการพัฒนาประเทศ ที่ลดทัศนคติของการพึ่งพาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชาวนานบ เน้นวิธีการที่จะทำให้คนไทย ครอบครัว และชุมชนมีความเข้มแข็ง เป็นการวิเคราะห์เศรษฐกิจจากเบื้องล่างมาสู่นโยบายมหภาค แทนการศึกษานโยบายระดับมหภาคแล้วนำไปสู่การปฏิบัติในเบื้องล่าง ซึ่งมักจะไม่เกิดผลตามที่คาดไว้

คำถามที่ว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่ในปัจจุบันจะนำมาประยุกต์ เข้ากับเศรษฐกิจพอเพียงได้หรือไม่ ขึ้นกับว่าจะนำเอาจริยธรรมของพุทธศาสนาซึ่งเป็นรากของจริยธรรม ในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาพิจารณาประกอบหรือไม่ ถ้าตัดจริยธรรมดังกล่าวออกไป คือความไม่โลภ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น อธิบายเศรษฐกิจพอเพียงในความหมายของ ความพอประมาณและมีเหตุผลย่อมสามารถอธิบายเศรษฐกิจพอเพียงได้เป็นอย่างดีโดยเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก แต่เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงที่มีรูปธรรมที่ชัดเจนจากผลการทดลองปฏิบัติตามแนวทฤษฎีใหม่ ใช้กับภาคการเกษตรและเศรษฐกิจชนบทเป็นส่วนใหญ่จึงมีคำถามตามมาว่า เศรษฐกิจพอเพียงจะสามารถประยุกต์ใช้กับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ของประเทศได้หรือไม่

ถ้าหากจะอธิบายความหมายว่าเป็นความพยายามทำให้ได้ผลดีที่สุด โดยการบริหารความเสี่ยงอย่างเหมาะสม (optimization through proper risk management) และเป็นการบริหารความเสี่ยงขั้นต่ำ (downside risk management) ย่อมเห็นได้ชัดว่า สามารถนำความคิดดังกล่าวไปประยุกต์ได้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกสาขา แต่ขณะเดียวกันในขณะที่มนุษย์ยังมีความโลภเพราะถูกครอบงำด้วยความไม่รู้ ย่อมต้องมีมาตรการเพื่อให้การบริหารการเสี่ยงดำเนินไปโดยเกิดผลดีมากที่สุด ซึ่งอาจจะต้องมีกติกาบทลงโทษ มาตรการที่เป็นแรงจูงใจและมาตรการด้านภาษีอากร ทั้งหมดจะต้องเป็นกฎกติกาที่โปร่งใส เพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ใช้อัตตวินิจัยในการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจให้แก่ตนเองได้ ในกรณีเช่นนี้ย่อมสามารถนำความคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจทุกแขนงของประเทศได้ แต่จำเป็นจะต้องมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม เพื่อที่จะสามารถเข้าใจความจริงทุกอย่างโดยไม่บิดเบือนผิดเพี้ยน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้จริง

เมื่อพิจารณาถึงประโยชน์ดังกล่าว จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะพิจารณาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะเป็นส่วนที่สำคัญในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) ประเด็นที่ควรพิจารณาเพื่อประกอบในการศึกษาต่อไป นั่นก็คือถึงแม้พระองค์ท่านจะเริ่มวางแนวทางปฏิบัติในภาคการเกษตรและภาคชนบทแล้วก็ตาม แต่ยังมีประเด็นที่จะต้องศึกษาวิจัยอีกมาก เป็นต้นว่าความสำคัญของความสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนพร้อมกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจในชนบท ความสัมพันธ์ระหว่างประชาสังคม (civil society) ในระดับต่างๆ กับการบริหารส่วนท้องถิ่น รวมทั้งระบบธรรมาภิบาล (good governance) ของการบริหารทุกระดับของประเทศ นอกจากนั้นจะต้องศึกษารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับภาคอุตสาหกรรม ภาคบริการ ทั้งการบริหารส่วนบุคคลและการบริการทางด้านการเงินทรัพย์สิน ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของวิกฤติทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา นอกจากนั้นยังจะต้องศึกษาถึงรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในภาคการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศด้วย ทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นประเด็นใหญ่ และไม่ควรมองหา “สูตรสำเร็จ” ซึ่งเป็นต้นเหตุของความล้มเหลวมาทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่ยุคการต่อสู้ทางความคิดสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ จนมาถึงยุคเศรษฐกิจเสรีนิยมที่ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจมาแล้ว

ในทัศนะของผู้สังเคราะห์แท้จริงเศรษฐกิจพอเพียงนั้นก็คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ที่เน้นทางสายกลางคือทางที่ไม่ข้องแวะกับกิเลสและความทุกข์ทรมาน ซึ่งไม่ช่วยให้เกิดสติปัญญา ในแง่มุมของพุทธเศรษฐศาสตร์ ปัญญาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดเพราะจะทำให้มนุษย์สามารถพ้นจากทุกข์ได้ โดยที่กระบวนการสะสมปัญญาไม่สามารถดำเนินไปด้วยตนเองได้อย่างเป็นเอกเทศ แต่จะต้องก้าวไปพร้อมกับศีล และสมาธิ หรือที่รู้จักกันในนามของไตรสิกขา โดยพุทธเศรษฐศาสตร์มุ่งให้คนพ้นจากความทุกข์และมุ่งให้ระบบเศรษฐกิจของสังคมและของโลกเป็นระบบที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืน การผลิตและการบริโภคเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการเจริญทางสติและปัญญา มิได้มีจุดหมายที่จะสิ้นสุดในตัวเองเหมือนคำอธิบายในเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ที่แสวงหาความพึงพอใจสูงสุดอันมีที่มาสำคัญจากการบริโภค ซึ่งความจริงคือสาเหตุของปัญหาเศรษฐกิจที่มนุษยชาติในปัจจุบันกำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงที่เน้นความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภจนเกินไป และไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยเนื้อแท้ก็คือ พุทธเศรษฐศาสตร์ที่อธิบายอย่างง่าย เพื่อให้ประชาชนชาวไทยสามารถเข้าใจได้ เนื่องจากส่วนใหญ่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่มีรากจากพุทธศาสนานั้นเอง

ในที่สุดใคร่ขออัญเชิญพระราชดำรัสบางตอน เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2539 มาแสดงไว้ในฐานะข้อสรุปของความพยายามในการวิเคราะห์ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยนักเศรษฐศาสตร์ ดังนี้

"บางที่มีพระราชดำริ กว่าที่จะทำได้ต้องใช้เวลาตั้ง 10 ปี 20 ปี แล้วคนอื่นเขาทำและบอกว่าเป็นโครงการพระราชดำริ บางทีเราก็ไม่รู้ว่าเป็นพระราชดำริ ไช้ (เสียงหัวเราะ) ไม่รู้ว่าเป็นพระราชดำริ เขาเอาไปทำ บางทีพูดไปคำเดียว เขาไปทำโครงการตั้งล้านคำ อันนี้บางทีก็ดี บางทีก็ไม่ค่อยดี คือได้ปรารภ ไม่ใช่ดำริ ปรารภบางสิ่งบางอย่าง เขาก็เอาไปทำเลย แล้วบอกว่าเป็นโครงการพระราชดำริ บางทีก็ดี เท่ากับเขาให้ความดีความชอบในความคิดนั้นๆ และโครงการนั้นๆ แต่บางทีโครงการนั้นๆ ก็ไม่ค่อยดีนัก เราก็เลยได้ความดีในโครงการที่ไม่ดีนัก ก็ไม่ค่อยเป็นสิ่งที่น่ายินดีนัก แต่ส่วนใหญ่โครงการพระราชดำริซึ่งเป็นการปฏิบัติของผู้อื่นก็ได้เป็นคุณ เป็นประโยชน์ เลยปลื้มใจว่าคิดไปนิดเดียว เกิดประโยชน์ต่อเนื่องไป ทำให้มีประโยชน์ต่อคนหมู่มาก อันนี้ว่าด้วยโครงการพระราชดำริ"

เอกสารที่ใช้ประกอบการสังเคราะห์

ภาษาไทย

1. พระบรมราชาบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517
2. พระราชดำรัส พระราชทานแก่ผู้แทนสมาคม องค์การเกี่ยวกับศาสนา ครู นักเรียนโรงเรียนต่างๆ นักศึกษามหาวิทยาลัย ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันพุธที่ 4 ธันวาคม 2517
3. พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันอาทิตย์ที่ 4 ธันวาคม 2537
4. พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันจันทร์ที่ 4 ธันวาคม 2538
5. พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันพุธที่ 4 ธันวาคม 2539
6. พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันพุธที่ 4 ธันวาคม 2540
7. พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันศุกร์ที่ 4 ธันวาคม 2541
8. เอกสารถอดเทปการเสวนา "เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ : มุมมองของนักเศรษฐศาสตร์" ครั้งที่ 1 วันที่ 26 สิงหาคม 2542 เวลา 8.30 - 12.00 น. ณ โรงแรมเซ็นทรัลพลาซ่า จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์
9. เอกสารถอดเทปการเสวนา "เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ : มุมมองของนักเศรษฐศาสตร์" ครั้งที่ 2 วันที่ 16 กันยายน 2542 เวลา 9.00 - 15.00 น. ณ โรงแรมมารวยการ์เด็น จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์
10. อภิขัย พันธเสน เอกสารประกอบคำบรรยายวิชา "พุทธเศรษฐศาสตร์ (EC 700)" สำหรับนักศึกษาปริญญาโท ภาคภาษาไทย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สิงหาคม 2542

ภาษาอังกฤษ

11. Payutto P.A. (1994), Buddhist Economics : A Middle Way for the Market Place, Bangkok :
Buddhamma Foundation, July.
12. Loy David R. (1999), "Buddhism and Poverty" Kyoto Journal No.41 Summer.

ภาคผนวกที่ 1

รายชื่อนักเศรษฐศาสตร์ที่เข้าร่วมการสัมมนา

ครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2

“เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ: มุมมองของนักเศรษฐศาสตร์”
ซึ่งจัดโดย คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ 2 ครั้ง
ในวันที่ 26 สิงหาคม 2542 และ 16 กันยายน 2542

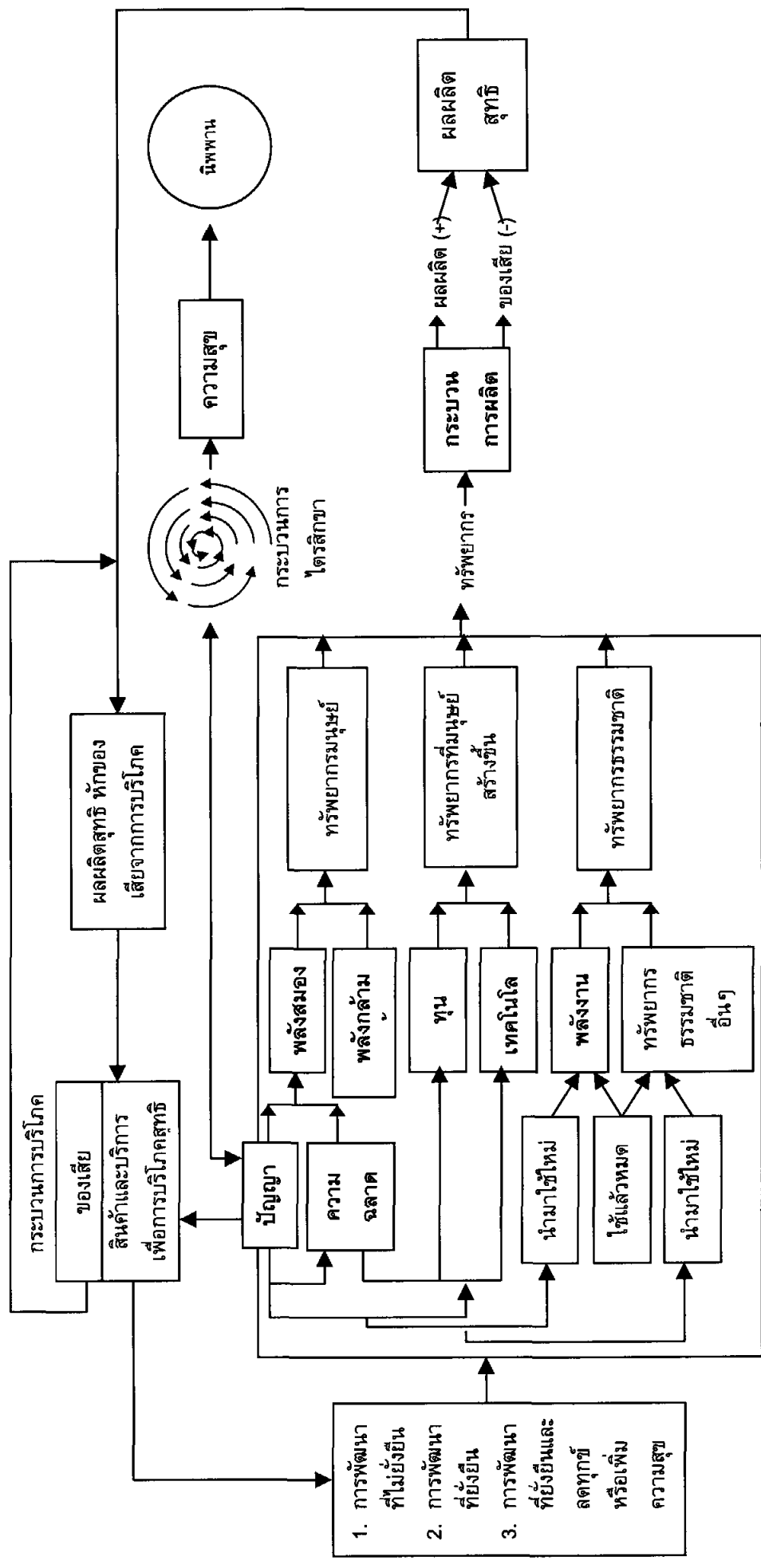
มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 33 ท่าน ตามรายชื่อดังต่อไปนี้

1. นายโกวิทย์	ไปษยานนท์
2. นายโฆสิต	บันเปียมรัชฎ์
3. นายจักรพงษ์	อุชุपालะนันท์
4. นางจงหทัย	อมรพัฒน์กุล
5. นายฉลองภพ	สุสังกร์กาญจน์
6. นายฉัตรทิพย์	นาถสุภา
7. นายชัยวัฒน์	คนจริง
8. นายทองโรจน์	อ่อนจันทร์
9. คุณหญิงนงเยาว์	ชัยเสรี
10. นายนิพนธ์	พัทพงศ์กร
11. นายนริศ	ชัยสูตร
12. นายพรชัย	รุจิประภา
13. นายพิชิต	อัคราทิตย์
14. นายภาณุพงศ์	นิธิประภา
15. นายเมธี	กรองแก้ว
16. นายยงยุทธ	แจลล์มวงษ์
17. นางสาววจิต	มหาวิหกานนท์
18. นายลือชัย	จุลาสัย
19. นายวิฑิต	รัชชตาตะนันท์
20. นายวิศาล	บุปผเวส
21. นางสาวศรีนิตย์	บุญทอง
22. นายศุภชัย	ศุภชลาสัย
23. นายศุภวุฒิ	สายเชื้อ
24. นายสุนทร	อรุณานนท์ชัย
25. คุณหญิงสุธาวัลย์	เสถียรไทย
26. นายสมชาย	กรุสวณสมบัติ
27. นายสมชัย	จิตสุชน
28. นายสังคีต	พิริยะรังสรรค์

29. นายโสภณ	สุภาพพงษ์
30. นายโสภิต	ทองปาน
31. นายอดิสร	อิศรางกูร ณ อยุธยา
32. นายอภิชัย	พันธ์เสน
33. นายอัมมาร	สยามวาลา

ภาคผนวกที่ 2
แผนภูมิแสดงทฤษฎีการผลิตและการบริโภค
ตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์

ทฤษฎีการผลิตและการบริการวิภาคของพุทธเศรษฐศาสตร์
ภาพรวมการผลิตและการบริการวิภาคเพื่อศึกษาเงื่อนไขในการพัฒนาที่ยั่งยืนและเสริมสร้างความสุข

1. การพัฒนาที่ยั่งยืน คือสินค้าและบริการเพื่อการบริการวิภาคสุทธิมีไม่เพียงพอต่อการรักษาระบบการผลิตให้ทำงานต่อไปในอัตราเดิม
2. การพัฒนาที่ยั่งยืนและพอเพียง คือสินค้าและบริการเพื่อการบริการวิภาคสุทธิมีพอต่อการรักษาระบบการผลิตให้ดำเนินต่อไปในอัตราเดิม
3. การพัฒนาที่ยั่งยืนและลดความทุกข์หรือเพิ่มความสุข คือสินค้าและบริการเพื่อการบริการวิภาคสุทธิ นอกจากนี้จากรักษาระบบการผลิตให้ดำเนินต่อไปแล้ว ยังมีเหลือช่วยผู้ขาดแคลนบ้างจึงดีและมีชีวิตที่เหลือให้พ้นทุกข์เวทนา และใช้ปรับปรุงกระบวนการผลิตให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นด้วยการปรับปรุงทุกและเทคโนโลยี